

1
СОВЕТ
АПАЗОВСКОГО
СЕЛЬСКОГО ПОСЕЛЕНИЯ
АРСКОГО МУНИЦИПАЛЬНОГО РАЙОНА
РЕСПУБЛИКИ ТАТАРСТАН
ул.Советская, д. 18, с.Апазово,
Арский муниципальный район, 422006

ТАТАРСТАН РЕСПУБЛИКАСЫ
АРЧА МУНИЦИПАЛЬ РАЙОНЫ
АПАЗ
АВЫЛ ЖИРЛЕГЕ
СОВЕТЫ
Совет урамы, 18 йорт, Апаз авылы,
Арча муниципаль районы, 422006

Тел. (84366)94-2-37, факс (84366)94-2-37. E-mail: Apaz.Ars@tatar.ru

Апаз авыл жирлеге Советы КАРАРЫ

« 15 » июль 2019 ел

№ 155

Татарстан Республикасы Арча муниципаль районының Апаз авыл жирлеге территориясен төзекләндерү кагыйдэләре проектын раслау турында

Татарстан Республикасы Арча муниципаль районы Апаз авыл жирлеге Уставы, "Татарстан Республикасында жирле үзидарә турында" 28.07.2004 N 45-ТРЗ номерлы Татарстан Республикасы Законы нигезендә Татарстан Республикасы Арча муниципаль районы Апаз авыл жирлеге Советы карар бирде:

1. Татарстан Республикасы Арча муниципаль районының Апаз авыл жирлеге территориясен төзекләндерү кагыйдэләре проектын расларга (кушымта).

2. Арча муниципаль районы Апаз авыл жирлеге Советының 2018 елның 03 декабрәндәге "Арча муниципаль районының Апаз авыл жирлеге территориясен төзекләндерү кагыйдэләрен раслау турында" карарын үз көчен югалткан дип танырга.

3. Әлеге карарны "Татарстан Республикасының рәсми хокукый мәгълүмат порталында (PRAVO.TATARSTAN.RU) һәм Арча муниципаль районы сайтында "Авыл жирлекләре" бүлегендә урнаштырырга.

4. Әлеге карарның үтәлешен тикшереп торуну үз өстемә алам.

Апаз авыл жирлеге башлыгы

Р.Ш.Садиков

ТАТАРСТАН РЕСПУБЛИКАСЫ АРЧА МУНИЦИПАЛЬ РАЙОНЫ АПАЗ АВЫЛ ЖИРЛЕГЕ ТЕРРИТОРИЯСЕН ТӨЗЕКЛЭНДЕРҮ КАГЫЙДЭЛӘРЕ

I. Гомуми нигезләмәләр

1. Татарстан Республикасы Арча муниципаль районының Апаз авыл жирлеге территориясен төзекләндерү кагыйдәләре (алга таба - Кагыйдә) каралган вәкаләтләрне гамәлгә ашыру кысаларында эшләнә

2. Әлеге Кагыйдәләр барлык физик һәм юридик затларның оештыру-хокукый рәвешләренә бәйсез рәвештә үтәвә мәжбүри.

3. Әлеге Кагыйдәләр жирлекнең бөтен территориясендә гамәлдә һәм түбәндәге таләпләрне билгели:

биналар (торак йортларны да кертеп) эчтәлеге буенча, алар урнашкан корылмалар һәм жир кишәрлекләре, тиешле биналарның һәм корылмаларның тышкы кыяфәтенә карап;

- төзекләндерү эшләре исемлегенә һәм аларны башкару ешлыгына;

-биналар (алардагы биналар) милекчеләренә һәм корылмаларның төзекләндерүдә катнашу тәртибен билгеләүгә;

-жирлек территориясен төзекләндерүне оештыру (урамнарны яктыртуны, территорияне яшелләндерүне, урам исемнәре һәм йортларның номерлары белән күрсәткечләр урнаштыруны, кече архитектура формаларын урнаштыру һәм карап тотуны да кертеп).

4. Территорияләрне төзекләндерү элементларын проектлау һәм урнаштыру шәһәр төзелешә һәм жир законнары, махсус нормалар һәм кагыйдәләр, дүләт стандартлары, жирдән файдалану һәм төзелеш кагыйдәләре, билгеләнгән тәртиптә расланган проект документациясе нигезендә гамәлгә ашырыла.

5. Әлеге Кагыйдәләр жирлек территориясендә көнкүреш һәм сәнәгать калдыкларын жыюны, алып китүне, транспортировкалауны, утильләштерүне һәм эшкәртүне оештыру буенча мөнәсәбәтләрне жайга салмый.

Төп төшенчәләр

6. Әлеге Кагыйдәләрне гамәлгә ашыру максатларында түбәндәге төшенчәләр кулланыла:

жирле әһәмияттәге автомобиль юлы - транспорт чаралары хәрәкәте өчен билгеләнгән һәм автомобиль юлының бүленгән полосасы чикләрендә һәм аларда урнашкан яисә алар астында урнашкан конструктив элементларны (юл полотносы, юл өслеге һәм шуңа охшаш элементлар) һәм аның технологик өлешә булган юл корылмаларын, саклагыч юл корылмаларын, ясалма юл корылмаларын, житештерү объектларын, автомобиль юлларын төзекләндерү элементларын үз эченә алган транспорт инфраструктурасы объекты;

арборицидлар - чүп агачы-куаклыкка каршы кулланыла торган химик матдәләр;

хужасыз транспорт чарасы - милекчесенә яисә милекчесенә билгеле булмаган яисә милекчесенә милек хокукыннан баш тарткан законнарда башкасы каралмаган транспорт чарасы;

территорияне төзекләндерү - муниципаль берәмлек территориясен төзекләндерү кагыйдәләрендә билгеләнгән чаралар комплексын гамәлгә ашыру эшчәнлегә, ул гражданның яшәү шартларының уңайлылыгын тәмин итүгә һәм яхшыртуга, торак пунктлар

территорияләрен һәм мондый территорияләрдә урнашкан объектлар территорияләрен, шул исәптән гомуми файдаланудагы территорияләрне, жир кишәрлекләрен, биналарны, корылмаларны, корылмаларны карап тоту буенча муниципаль берәмлек территориясенә санитар һәм эстетик торышын яхшыртуга юнәлдерелгән;

Сосновский балтырганы - үләнчел эре үсемлек, гайлә көрәшчесе төре зонтик. Үсемлек озак вакыт төзәлми торган көчле пешүләр китереп чыгарырга сәләтле;

ташланган транспорт чарасы - милекче тарафыннан алты ай вакытка һәм аннан да күбрәк вакыт эчендә калдырылган транспорт чарасы, аңа башка затларның ирекле керү мөмкинлеген дә кире какмый (кузов, кузовның башка элементлары, ябылмаган ишекләр, ишекләр ябылу мөмкинлеге булмау, шулай ук билгеләнү (төшерелгән тәгәрмәчләр, тәгәрмәчләр, башка конструктив детальләр булмау һ.б.) буенча куллану мөмкин булмау билгеләре булган һәм шул ук вакытта гомуми кулланылыштагы урыннарда (йорт яны территорияләрендә) булган, үтеп барышка, жәяүлеләр узуга, транспорт үтү юлларына, транспорт һәм махсус чүп-чар жыю урыннарына һәм машиналар, чүп-чар жыю урыннарына һәм (яки) кирәкле таләпләргә бозуга карата кулланыла алмау билгеләре булган транспорт чарасы;

бункер - эре габаритлы калдыкларны жыю өчен билгеләнгән чүп-чар жыючы;

вертикаль яшелләндерү - биналарның фасад өслекләрен һәм корылмаларны, шул исәптән балконнарны, көймәләргә, галереяларны, терәк стеналарын һ.б. куллануны, аларда стационар һәм мобиль яшел утыртмаларны урнаштыру өчен;

квартал эчендәге (жирле) юл - магистраль урамнардан торак йортлар төркемнәренә һәм кварталның башка урыннарына таба транспорт һәм жәяүлеләр хәрәкәте өчен билгеләнгән автомобиль юлы;

төзекләндерүне торгызу - юлларның, тротуарның бөтен килгәнә ясалма өслекне сыйфатлы торгызуны, бордюр ташын киредән урнаштыруны, туфракның уңдырышлы катламын торгызуны, газ үләннәргә чәчелү һәм бозылган яшел үсентеләр утырту тырмасы өчен газларны ремонтлауны, реклама конструкцияләрен һәм төзекләндерүнең башка элементларын үз эченә алган эшләр комплексы;

газон - махсус сайлап алынган үләннәр орлыклары чәчелә торган, ул утырту өчен фон, парк корылмалары һәм ландшафт композициясенә мөстәкыйль элемент булып тора;

гербицидлар - үсемлекләргә юкка чыгару өчен кулланыла торган химик матдәләр;

кунак стоянкасы - торак зоналарга керүче жиңел автомобильләргә кую өчен билгеләнгән ачык майданчык;

балалар майданчыгы - жир өстендә балалар уеннары өчен билгеләнгән объектлар урнашкан жир кишәрлеге (таулар, карусельләр, таганнар, комлыклар һәм (яисә) башка шундый объектлар);

ишегалды территориясе - бер яки берничә күпфатирлы йортка якин урнашкан һәм анда яшәүче затларның яисә ижтимагый биналарның гомуми файдалануында булган һәм аларның эшчәнлеген тәмин итә торган формалашкан территория. Күпфатирлы йортларның ишегалды территориясендә балалар майданчыклары, ял итү урыннары, кер киптерү урыннары, автомобильләр кую урыннары, яшел утыртмалар һәм жәмәгать файдалануындагы башка объектлар урнашкан;

ишегалды корылмалары - жир кишәрлегендә урнашкан вакытлы ярдәмче корылмалар (базлар, күгәрченнәр, сарайлар һ.б.);

йорт биләмәсе - ишегалды корылмалары булган индивидуаль торак йорт һәм әлегә йорт урнашкан жир кишәрлеге;

йорт билгеләре - аншлаг (урам, майдан, проспект атамаларын күрсәтүче), номер билгесе (йорт һәм корпус номерын күрсәтүче), подъезд һәм фатирлар номерын күрсәтүче, инвалидлар өчен объекттан файдалану мөмкинлеген тәмин итүче халыкара символ, байраklar, истәлекле такталар, полигонометрик билге, янғын сүндерү гидранты күрсәткече, грунт геодезик билгеләр күрсәткече, магистраль һәм су үткәргеч челтәр камералары, канализация күрсәткече, жир асты газүткәргече корылмалары күрсәткече;

сыек көнкүреш калдыклары - халыкның тереклек эшчәнлегенә нәтижәсендә барлыкка

килә торган һәм үзәкләштерелгән су чыгару системасына тоташтырылмаган (технологик яктан тоташтырылмаган) һәм агып төшүче суларны кабул итү һәм туплау өчен билгеләнгән корылмаларга һәм жайланмаларга ташлана торган хужалык-көнкүреш калдык сулары;

бина - автоном рәвештә яшәргә, реконструкцияләнергә һәм эксплуатацияләнергә мөмкин булган бердәм күләм төзелеш системасын (төзелешкә бер рөхсәт нигезендә төзелгән) тәшкил итүче капитал төзелеш объекты;

яшел утыртмалар - билгеле бер территориядә агач-куаклар һәм үләнчел үсемлекләр бергәлеге;

жир кишәрлеге - чикләре федераль законнар нигезендә билгеләнгән жир өслегенә бер өлеше;

жир эшләре - юлларның һәм тротуарларның камилләштерелгән катламын төзүгә (укладка) бәйле урыннар;

эшләргә алып бару зонасы - чикләнгән территория, анда төзелеш, инженерлык коммуникацияләрен салу, капитал һәм башка ремонт эшләре рөхсәт ителгән. Эшләрнең теләсә нинди төрләр (авария очрактарыннан тыш) жыю, жиһазларны, материалларны, калдыкларны, техник инвентарны тиешле киртәләрдән тыш урнаштыру тыела;

инженерлык коммуникацияләре - инженерлык-техник тәэмин итү чөптәләре: суүткәргеч, канализация, жылыту, торбаүткәргеч, электр тапшыру линияләре, элемент һәм Арча шәһәре территориясендә гамәлдә булган йә салына торган башка инженерлык корылмалары;

контейнер - каты коммуналь калдыкларны, эре габаритлы калдыклардан тыш, жыю өчен билгеләнгән чүп-чар жыючы;

контейнер майданчыгы - әйләнә-тирә мохитне саклау өлкәсендә Россия Федерациясе законнары һәм Россия Федерациясе законнары таләпләре нигезендә халыкның санитар-эпидемиологик иминлеген тәэмин итү өлкәсендә төзелгән һәм контейнерлар һәм бункерлар урнаштыру өчен билгеләнгән каты коммуналь калдыкларны туплау урыны (майданчыгы);

компенсация яшелләндерүе - юкка чыгарылган яисә зарарланган агачлар урынына яшел утыртмаларны торгызу;

түбәне яшелләндерү - аларда архитектура-ландшафт объектларын (газлар, чәчәк түтәлләре, бакчалар, агачлар һәм куаклар белән майданнар һ.б.) төзү өчен биналарның түбәләрен һәм корылмаларны куллану;

яңгыр канализациясе (яңгыр сулары) - өске (яңгыр сулары, таллар), су юу һәм дренаж суларын транспортировкалау өчен билгеләнгән технологик яктан бәйле инженерлык корылмалары (улаклар, яңгыр сулары, лотоклар һәм торбалар) комплексы;

кече архитектура формалары (алга таба - МАФ) - монументаль рәвештә - бизәлеш элементлары, мобиль һәм вертикаль яшелләндерүне (беседкалар, аркалар, бакча-парк скульптурасы, вазоннар, чәчәк түтәлләре, шпалерлар), су жайланмалары (фонтаннар, бюялар, декоратив сулыклар), муниципаль жиһазлар (жәмәгать урыннары, рекреацияләр һәм ишегаллары территорияләрендә урнаштырылган ял өчен эскәмияләр; эскәмияләр, майданчыкларда, сезонлы кафеларда өстәл уеннары өчен өстәлләр; бакча һәм урам жиһазлары), коммуналь-көнкүреш һәм техник жиһазлар (чүп жыю өчен контейнерлар, көнкүреш, көнкүреш, почта һәм жиһазлар, инженерлык элементлары).

чүп-чар өме - контейнер майданчыгында яисә теләсә кайсы башка территориядә 1 куб метрдан артмаган күләмдә каты көнкүреш калдыклары һәм эре габаритлы чүп-чар туплау;

тышкы яктырту - тәүлекнең караңгы вакытында юллар, урамнар, майданнар, парклар, скверлар, ишегаллары һәм жәяүлеләр өчен билгеләнгән элементлар жыелмасы;

санкцияләnmәгән чүплек - үз белдеге (рөхсәтсез) ташландыру (урнаштыру) яисә каты көнкүреш, эре габаритлы, төзелеш калдыкларын, юридик яисә физик затлар эшчәнлеге барышында барлыкка килгән башка чүп-чарны, 50 кв.метрдан артык майданда һәм 30 куб метрдан артык күләмдәге складлау;

стационар булмаган сәүдә объекты - вакытлыча корылган яисә вакытлыча корылган сәүдә объекты, инженерлык-техник тәэмин итү чөптәләренә тоташтыру (технологик тоташтыру) булуга яисә булмавына карамастан, жир кишәрлегенә нык бәйле булмаган килеш жир

кишәрлеге белән бәйле булмаган сәүдә объекты, шул исәптән күчмә корылма;

объектлар (чаралар) тышкы яктырту (яктырту жайланмалары) - урамнарда, скверларда, паркларда, мондый яктырту өчен махсус билгеләнгән терәкләрдә, диварларда, биналарның һәм корылмаларның ябылышында, биналарның металл, тимер-бетон һәм башка конструкцияләрендә, биналарның, төзелмәләрнең һәм төзелмәләрдә урнаштырылырга мөмкин булган тышкы яктырту приборлары;

төзекләндерү объектлары - жир кишәрлекләренең өслеген ясалма каплау (асфальт-бетон өслек, бетон өслек һ.б.), ижтимагый-эшлекле, торак һәм рекреацион зоналарда жир кишәрлекләре өслегенең башка өлешләре, биналар һәм корылмалар, шул исәптән майданнар, урамнар, юллар, велосипед юллары, ишегалды киңлекләре, балалар, спорт майданчыклары, хужалык майданчыклары; жирле эһәмияттәге автомобиль юллары; аеруча саклана торган табигый объектлар һәм тарихи-мәдәни эһәмияттәге жирләр территорияләрен төзекләндерү элементлары буларак карала торган автомобиль юллары, шулай ук зиратлар; яшел үсентеләр (агачлар, куаклар, газ куаклары һ.б.); спорт корылмаларын һәм корылмаларны тышкы яктырту һәм транспорт корылмаларын урнаштыру; спорт корылмаларын, майданчыкларын, майданчыкларын, спорт майданчыкларын, майданчыкларын, спорт майданчыкларын, майданчыкларын тоту өчен билгеләнгән урыннарны; аерым саклау зоналарын һәм санитар зоналарын карап тоту өчен билгеләнгән территорияләре, төзелеш зоналарын һәм санитар зоналарын, төзелеш корылмаларын, шулай ук санитария корылмаларын, санитария зоналарын һәм төзелеш зоналарын карап тоту өчен билгеләнгән территорияләре карап тоту өчен билгеләнгән территорияләре, санитар зоналарын, төзелеш зоналарын һәм башка урыннарны, төзелеш зоналарын, санитар зоналарын, төзелеш корылмаларын, санитар зоналарын һәм башка урыннарны карап тоту өчен билгеләнгән территорияләре карап тоту өчен билгеләнгән территорияләре, төзелеш урыннарын; территорияләре төзекләндерү һәм санитария зоналарын, төзелеш корылмаларын, төзелеш зоналарын һәм санитария зоналарын, төзелеш зоналарын һәм башка урыннарны карап тоту өчен билгеләнгән территорияләре, төзелеш зоналарын карап тоту өчен билгеләнгән территорияләре карап тоту өчен билгеләнгән территорияләре, төзелеш зоналарын, инженерлык зоналарын һәм санитария зоналарын һәм санитария зоналарын, төзелеш зоналарын, төзелеш зоналарын, төзелеш эшләрен жайга сала торган урыннарны, төзелеш корылмаларын,

биналарны, төзелмәләре, корылмаларны төзү, ремонтлау һәм реконструкцияләү эшләрен, инженерлык коммуникацияләрен төзүгә, яңадан төзүгә һәм ремонтлауга, стационар булмаган объектларны, төзекләндерүнең ясалма объектларын урнаштыру, юллар төзү һәм ремонтлау буенча эшләр алып баруга карата мәжбүри таләпләр - дәүләт һәм муниципаль стандартлар нигезендә куркынычсызлыкны тәмин итү, санитария нормаларын үтәү һәм муниципаль берәмлек территориясенең эстетик торышын саклау буенча билгеләнгән тәртиптә рәсмиләштерелгән рөхсәт һәм проект документациясе, махсулаштырылган оешмалар белән шартнамәләр һәм чаралар комплексын үтәү;

яшелләндерү - шәһәр тирәлеген үсемлек компонентларыннан актив файдаланып булдыруны тәмин итә торган территорияне төзекләндерү һәм ландшафт оешмасы элементы, шулай ук инженерлык эзерлегенең төрле төрләре буенча эшләр үткәргүгә (вертикаль планлаштыру, тернәкләндерү, кронирование һ.б.) һәм яшелләндерелгән территорияләре турыдан-туры агач утырту, шул исәптән эре үлчәмнәр, куаклыклар, үләнчел газлары, чәчәклекләр, альпинарийлар һәм рокарилар төзү, махсулаштырылган бакчалар төзү һ.б.лар төзү белән бәйле комплекслы процесс;

гомуми файдаланудагы яшелләндерелгән территорияләр - ял итүнең төрле рәвешләре (урман парклары, парклар, бакчалар, скверлар, бульварлар, шәһәр урманнары) өчен билгеләнгән яшелләндерелгән территория;

цикләнгән файдаланудагы яшелләндерелгән территорияләр - дөвалау, балалар өчен уку һәм фәнни учреждениеләренең, сәнэгать предприятиеләренең, спорт комплексларының, торак кварталларның яшелләндерелгән территориясе;

махсус билгеләнештәге яшелләндерелгән территорияләр - санитария зоналары, су саклау

зоналары, зиратларны яшеллөндерү, үсентеләр питомниклары;

ордер - жир һәм төзелеш эшләрэн житештерүгә хокук бирә торган документ;

махсус сакланылучы табигать территорияләре - табигать комплекслары һәм аеруча табигатьне саклау, фәнни, мәдәни, эстетик, рекреацион һәм савыктыру эһәмиятенә ия булган, жирле үзидарә органнары карарлары тарафыннан тулысынча яисә өлешчә хужалык файдалануыннан алынган һәм алар өчен махсус саклау режимы билгеләнгән жир, су өслеге һәм алар өстөндөгә һава киңлегә участоклары;

жәмәгать транспортының көтүен туктату - жәмәгать транспортын туктату, пассажирлар утырту һәм төшерү зонасына һәм жәмәгать транспортында пассажирлар көтеп тору зонасына ия махсус жиһазландырылган майданчык;

пандус - халыкның аз мобилъле төркемнәре өчен төрле объектларның файдалана алуын тәэмин итү өчен вәкаләтле майдан;

парковка (парковка урыны) - махсус билгеләнгән һәм кирәк булганда төзекләндерелгән һәм жиһазландырылган, шул исәптән автомобиль юлының бер өлеше һәм (яисә) тротуарга, юл кыры, эстакада яисә күпергә терәлә торган йә подэстакада яисә жир асты киңлекләренен, майданнарның һәм урам-юл челтәренен башка объектларының бер өлеше булып торучы һәм транспорт чаралары түләүле нигездә оешкан яисә автомобиль юлы хужасының, жир кишәрлеге милекчесенен карары буенча түләүле нигездә яисә түләүсез урнашсын өчен билгеләнгән урыннар;

бина фасадларының төсен хәл итү паспорты (фасадларның төсләр чишелеше) - билгеләнгән тәртиптә килештерелгән һәм расланган, бердәм архитектура һәм төсләр чишелешен билгели торган һәм аерым бина фасадының тышкы бизәлешенә таләпләр билгели торган документ;

жәяүлеләр зоналары - шәһәр территорияләре, аларда халык йөрүне транзит хәрәкәт итү максатларында башкарыла торган һәм билгеле бер характеристикаларга ия: урамдан тыш һәм жир өсте жәмәгать транспорты тукталышлары булу, хезмәт күрсәтү объектларының, тарих һәм мәдәният һәйкәлләренен, рекреацияләренен күп туплануы һ.б.лар, жәяүлеләр агымнарының югары суммар тыгызлыгы. Жәяүле зоналар эспландларда, жәяүлеләр урамнарында, торақ пункт майданнарының жәяүле частъларында формалашырга мөмкин;

жәяүлеләр өчен коммуникацияләр - тротуарлар, аллеялар, юллар, жәяүлеләр өчен элемент һәм шәһәр территориясендә хәрәкәт итүне тәэмин итә торган сукмаклар. Жәяүле коммуникацияләр муниципаль берәмлек территориясендә жәяүлеләр өчен элемент һәм хәрәкәт итүне тәэмин итә. Торақ пункт территориясендә жәяүлеләр коммуникацияләрен урнаштырганда түбәндәгеләрне тәэмин итәргә кирәк: транспорт коммуникацияләре белән кисешкән урыннарның минималь саны, жәяүлеләр коммуникацияләре системасының өзлексез булуы, инвалидларны һәм халыкның аз мобилъле төркемнәрен дә кертеп, кешеләрнен имин, тоткарлыксыз һәм уңайлы хәрәкәт итү мөмкинлеге;

майданчык автостоянкалар - махсус ачык күбесенчә жиңел автомобильләрен һәм башка мототранспорт чараларын (мотоцикллар, мотороллерлар, мотоколяскалар, мопедлар, скутерлар) саклау (стоянкалар) өчен билгеләнгән майданчыкта;

терлекләрен көтү һәм өйрәтү өчен майданчык - йорт хайваннарын аудару һәм өйрәтү өчен билгеләнгән территориянен аерымланган өлеше;

яшел утыртмаларның зарарлануы - жир өсте өлешенен механик, химик һәм башка төрле зарарлануы һәм яшел утыртмаларның тамыр системасы үсешен туктатмый, шул исәптән яшел үсентеләрнен йә туфракның зарарлы яисә пычраткыч матдәләр белән пычрануы;

су басу - елгаларда, сусаклагычларда суның күтәрелүе, юл участогы суын, транспорт тоннельләрен су басу, атмосфера явым-төшемнәре төшү, кар яву, юлларның, тротуарларның асфальт-бетон өслегенен сыйфатсыз түшәмәсе, инженерлык системаларыннан һәм коммуникацияләреннен су агып төшү яки агып төшү, жәяүлеләр, автотранспорт, пассажир транспорты хәрәкәтенә комачаулаучы өслек суүткәргечнен су жыно жайланмалары һәм корылмаларына хезмәт күрсәтү кагыйдәләрен бозуга бәйле су басу дәрәжәсен күтәрү. 2 кв.м дан артык майданлы, 3 см дан да артыграк тирәнлеккә су сибелгән территория жылылык белән

тээмин ителэ;

йорт яны территориясе - хосусый йорт яисэ күпфатирлы йорт янэшэсендэге, технологик яктан һәм функциональ яктан бэйле территория;

якындагы территория - гомуми айдаланудагы территория, ул Россия Федерациясе субъекты законы белән билгелэнгән тэртип нигезендә мондый жир кишәрлеге төзелгән һәм чикләре муниципаль берәмлек территориясен төзеклэндерү кагыйдэләре белән билгелэнгән очракта бинага, төзелешкә, корылмага, жир кишәрлегенә тоташа;

продуктив хайваннар һәм кошлар - алар сөтне, йонны, йомырканы һәм башкаларны алу өчен күп тапкырлар яисэ даими кулланыла торган хайваннар һәм кошлар;

. төзеклэндерү проекты- документация, текстлы һәм график формадагы материаллардан һәм территорияне һәм төзеклэндерүнең башка объектларын төзеклэндерү буенча проект чишелешләрен билгели торган (шул исәптән төсле) карарлардан торган;

тышкы мәгълүмат чараларын (паспортны) урнаштыру проекты - муниципаль хокукый акт белән расланган, ул төзеклэндерү элементларының тышкы күренешен һәм төгәл урынын, ә атап әйткәндә тышкы мәгълүмат чараларын билгели торган һәм аны идентификацияләү өчен кирәкле башка белешмәләрен үз эченә алган билгелэнгән рәвештәге документ;

территорияне санитар чистарту - аерым территориядән жыю, каты көнкүреш һәм эре габаритлы калдыкларны алып китү һәм утильләштерү (зарарсызландыру);

авыл хужалыгы хайваннары - терлекчелек һәм башка авыл хужалыгы продукциясен, терлекләренә житештерү өчен кулланыла торган хайваннар, кыйммәтле мехлы жәнлекләр, куяннар, умарталар һәм башкалар;

. **төзеклэндерү объекттын карап тоту** тээмин итү төзеклэндерү объектларының, аларның аерым элементларының техник, физик, санитария һәм эстетик халәтендә чисталык, аларны тиешле тәртиптә тоту;

территорияләренә карап тоту - жир кишәрлегендә урнашкан биналарны, корылмаларны, кече архитектура формаларын, коймаларны, төзелеш майданчыкларын, яшел утыртмаларны, жир асты инженерлык коммуникацияләрен һәм аларның конструктив элементларын, транспорт инфраструктурасы объектларын үз вакытында ремонтлау һәм фасадларын карап тотуга бэйле чаралар комплексы;

юлларны, квартал эчендәге машина юлларын һәм башка юл инфраструктурасын карап тоту - автомобиль һәм жәяүлеләрнең юлларда, тротуарларда, юл кырыйларында, квартал эчендәге машина юлларында һәм юл хужалыгының башка элементларында аларны тиешле тәртиптә һәм чисталыкта тоту һәм тоткарлыксыз хәрәкәтен тээмин итү чаралары комплексы;

карау һәм яңгыр суларын агызу коеларын (яңгыр суларын агызу канализациясе), жир асты коммуникацияләре коеларын (корылмаларны) карап тоту - эшкә сәләтлелекне, куркынычсызлыкны, тиешле хезмәтләргә һәм жир асты коеларының эстетик төрөнә һәм төрле билгеләнештәге камераларга, яңгыр канализациясенә һәм жир асты инфраструктурасының башка элементларына гамәлдәге дәүләт һәм муниципаль стандартлар таләпләре нигезендә ярдәм итү чаралары комплексы;

махсулаштырылган автостоянка - ташландык, хужасыз транспорт чараларын саклау өчен билгелэнгән махсус жиһазландырылган һәм саклана торган майданчык;

махсулаштырылган оешмалар - муниципаль контрактлар нигезендә муниципаль берәмлек территориясен төзеклэндерү өлкәсендәге эшчәнлекнең махсус төрләрен гамәлгә ашыручы, шул исәптән транспорт чараларын махсулаштырылган автостоянкага күчәрүне гамәлгә ашыручы төрле оештыру-хокукый рәвештәге юридик затлар;

Транспорт чараларын урнаштыру өчен махсус бүлеп бирелгән урыннар - законнар, гаражлар, ремонтлау остаханәләре һәм башка биналар, техниканы саклау (хезмәт күрсәтү) өчен билгелэнгән биналар; парковкалар (парковка урыннары) нигезендә билгелэнгән урыннар

Россия Федерациясе юл хәрәкәте кагыйдэләре тарафыннан расланган редакция (эш 14.12.2018 белән)"

"Россия Федерациясе Министрлар Советы - Россия Федерациясе Хөкүмәтенен "Юл хәрәкәте кагыйдэләре турында" 23.10.1993 N 1090 нчы карары;

спорт майданчыгы - жир кишәрлеге, физик культура һәм спорт белән шөгылләнү өчен билгеләнгән объектлар (баскетбол шитлары, бруслар, гимнастик стеналар, турниклар һәм (яисә) башка шундый объектлар) урнашкан территория;

Тышкы мәгълүматны урнаштыру чарасы - оешма урнашкан урында һәм (яисә) товарны реализацияләү урынында урнашкан, биналарны мәгълүмати рәсмиләштерү максатларында хезмәт күрсәтелә торган территорияне төзекләндерү элементы.

Закон РФ от 07.02.1992 N 2300-1 "Кулланучылар хокукларын яклау турында" (оешманың фирма атамасы, аның урнашкан урыны (адресы) һәм аның эш режимы турында), шулай ук закон нигезендә яисә эшлекле әйләнеш гадәте аркасында урнаштыруга йөкләнгән һәм рекламага бәйле максатларны эзәрлекләми торган мәгълүмат;

төзелеш майданчыгы - яңа (шул исәптән төгәлләнмәгән төзелеш объектлары) төзү урыны, шулай ук күчмәсез мөлкәтнең гамәлдәге объектларын реконструкцияләү, техник яктан яңадан коралландыру һәм (яисә) ремонтлау, сүтү урыны, шулай ук корылмаларны төзү һәм (яисә) монтажлау, ремонтлау һәм (яисә) техник яктан яңадан коралландыру урыны;

тактиль өслек - өске катлам фактурасының сизелерлек үзгәреше булган өслек;

каты коммуналь калдыклар - физик затлар тарафыннан куллану процессында үзләренең куллану үзлекләрен югалткан товарлар, шәхси һәм көнкүреш ихтыяжларын канәгатьләндерү максатларында аларны торақ урыннарында физик затлар тарафыннан файдалану процессында үзләренең куллану сыйфатларын югалткан товарлар. Каты коммуналь калдыкларга шулай ук физик затлар, индивидуаль эшкуарлар эшчәнлеге барышында барлыкка килә торган һәм физик затлар тарафыннан куллану процессында торақ урыннарда барлыкка килә торган калдыклар составы буенча барлыкка килгән калдыклар керә;

гомуми файдаланудагы территорияләр - аерым затлар даирәсе тоткарлыксыз файдаланыла торган территорияләр (шул исәптән майданнар, урамнар, юллар, яр буйлары, гомуми файдаланудагы су объектларының яр буе полосалары, скверлар, бульварлар);

транспорт чарасы - юлларда кешеләр, йөкләр яисә анда урнаштырылган жиһазлар (шул исәптән прицеппар, ярымприцеппар һәм транспорт чарасы белән составта хәрәкәт итү өчен кирәкле башка жайланмалар) йөртү өчен билгеләнгән жайланма;

территорияләрне жыештыру - житештерү һәм куллану калдыкларын, башка чүп-чарны, карны махсус билгеләнгән урыннарда жыюга, алып китүгә бәйле эшчәнлек төре, шулай ук халыкның экологик һәм санитар-эпидемиологик иминлеген һәм әйләнә-тирә мохитне саклауга юнәлдерелгән башка чаралар;

күрсәткечләр: - урамнарның, йортларның, подъездларның һәм фатирларның исемнәре, янғын гидранты, грунт геодезик билгеләре, магистраль һәм су үткөрү челтәре коелары камералары, шәһәр канализациясе, жир асты газүткәргече корылмалары, полигонометрик билге, бина фасадына урнаштырыла торган инвалидлар өчен объектның үтемле булуы күрсәткечләре;

- жирлек турында, туризм өлкәсендәге объектларның, мәгариф объектларының, дәүләт һәм муниципаль учреждениеләрнең урыны турында гомумиләштерелгән мәгълүматны үз эченә алган күрсәткечләр;

вакаләтле органнар - муниципаль берәмлек жирле үзидарәсенә үз компетенциясе чикләрендә жирлек территориясен оештыруны, координацияләүне һәм төзекләндерүне тикшереп торыны гамәлгә ашыручы функциональ һәм территориаль органнары;

урна - чүп-чар жыю өчен хезмәт итүче 0,2 дән 0,5 куб метрга кадәр күләмдәге махсулаштырылган сыешлык (чиләктән, тартмадан һәм башка шундый савытлардан тыш);

фасад - бинаның тышкы ягы (төп, ян, ишегалды). Бинаның төп фасады күз күрәме иң зур зонага ия, кагыйдә буларак, урамнарның үзәк һәм/яки башка эһәмияте ягыннан кабул итүгә юнәлдерелгән;

фриз - фасадның декоратив әйләнә торган элементы яки горизонталь полоса рәвешендәге козырек;

фронтон - бинаның фасадының соңгы кат тәрәзәләренең югарыгы билгеләреннән яисә чыгыш ясаучы элементлардан фасадның өске ноктасына кадәр үлчәнгән түбәдән югарырак

күтөрөлүчө йомгаклау өлөшө;

хужалык майданчыктары - йорт янындагы территориядө керләрне киптерү, келәмнәрне һәм йорт айберләрөн, чүп-чар жыючыларны чистарту өчен хужалык билгеләнешендөгө махсус жиһазландырылган майданчыктар;

төзөклөндөрү элементтары - территорияне төзөклөндөрүнөң состав өлөшө буларак кулланыла торган декоратив, техник, планлаштыру, конструктив жайланмалар, яшеллөндөрү элементтары, жиһазларның һәм бизэлешнең төрлө төрлөрө, шул исәптән биналарның, корылмаларның фасадлары, кече архитектура формалары, капитал булмаган стационар корылмалар һәм корылмалар, мәгълүмати щитлар һәм күрсөткөчлөр.;

төзөклөндөрү объектлары элементлары- конструктив һәм төзөклөндөрү объектларының функциональ өлөшлөрө, аларның тышкы кыяфәтен билгели торган, төзөклөндөрү объектларын визуаль кабул итүне, шулай ук аларның функциональ билгеләнеше нигезендө төзөклөндөрү объектларыннан файдалануны (эксплуатацияне) тәмин итө торган;

яшеллөндөрү элементтары - сәнэгать һәм торақ төзелешендө төрлө биналар каршында, ижтимагый-административ үзөклөрдө, шулай ук урамнарда һәм магистральлөрдө, шулай ук яшеллөндөрү өчен билгеләнгән территориялөрдө яшеллөндөрдөлгән скверлар, парклар;

өслөклөрне үзара бәйлөү элементтары - борттагы ташларның төрлө төрлөрө, пандуслар, баскычлар, баскычлар.

II. Территорияләрне төзөклөндөрүгө, карап тотуны һәм жыештыруны оештыруга гомуми таләплөр

7. Жирлекнең бөтен территориясө һәм анда урнашкан барлык биналар (торақ йортларны да кертеп) һәм корылмалар (алга таба - биналар, корылмалар) төзөклөндөрдөлөргө, эчтөлөккө һәм жыештырылырга тиеш.

8. Гомуми файдаланудагы территорияләрне, шул исәптән урамнар, машина юллары, жирлө әһәмияттөгө автомобиль юллары, яр буйлары, скверлар, пляжлар, башка объектлар биләгән жир кишәрлекләрөн карап тотуны һәм жыештыруны оештыру вәкаләтлө органнарны үз вәкаләтлөрө чиклөрөндө гамәлгө ашыра.

9. Физик һәм юридик затлар, аларның оештыру-хокукый рөвешлөрөнө бәйсөз рөвештө, милөк хокукындагы, башка асылма яисө мәжбүри хокуктагы жир кишәрлегө территорияләрөн (алга таба - жир кишәрлекләрөнөң хокук иялөрө), шулай ук гамәлдөгө законнарда һәм әлегө Кагыйдөлөрдө каралган күлөмдө биналарны, корылмаларны, мөстәкыйль рөвештө яисө махсулаштырылган оешмаларны үз акчалары исәбөन्नән жәлеп итеп гамәлгө ашыралар.

Бина, корылма милөкчөлөк хокукында яисө башка айбер хокукында булган яисө берничө зат өчен мәжбүри хокукта булган очракта, жыештырылырга тиешлө территория милөк хокукындагы өлөшкө яисө күчөмсөз милөк объектына башка хокукка пропорциональ рөвештө билгеләнө.

Жир кишәрлегө территориясендө төрлө затларга караган берничө бина, корылма булса, территорияне тоту һәм жыештыру чиклөрө яктар килешүө белән билгеләнөргө мөмкин.

Килешү булмаса, жыештырылырга тиешлө территория биналарның, корылмаларның барлык милөкчөлөрө яисө башка хужалары (кулланучылар) арасында тигөз өлөшлөрдө билгеләнө.

Физик яисө юридик зат карамагындагы жир кишәрлегө билгеләнгән тәртиптө рәсмиләштерөлмәгән очракта, биләмәсендөгө фактта урнашкан жир кишәрлегө чигө буенча территория жыештырылырга тиеш.

Бина, корылма милөк хокукында яисө башка төрлө хокукта булган очракта, берничө зат мәжбүри хокукта булса, фасадның эчтөлөгө яктарның килешүө белән билгеләнөргө мөмкин.

Килешү булмаса, фасадның эчтөлөгө милөк хокукында яисө күчөмсөз милөк объектына башка хокукта өлөшлөргө пропорциональ рөвештө гамәлгө ашырыла.

10. Жирлө әһәмияттөгө автомобиль юлларын, тротуарларны тоту һәм жыештыру тәмин итүченө (подрядчыны, башкаручыны) билгелөү нәтижөлөрө буенча әлегө эш төрләрөн үткөрүгө

муниципаль контрактлар төзөгән махсулаштырылган оешмалар тарафыннан гамәлгә ашырыла.

11. Күпфатирлы йортларның йорт яны территорияләрен тоту һәм жыештыру күпфатирлы йортларга идарә итүнең бер ысулы: торак милекчеләре ширкәте яисә торак кооперативы яисә башка махсулаштырылган кулланучылар кооперативы, күпфатирлы йортта гомуми мөлкәтне карап тоту һәм ремонтлау эшләрен башкаручы оешма, затлар тарафыннан - әлегә йортта күпфатирлы йорт милекчеләре белән турыдан-туры идарә иткәндә гамәлгә ашырыла (алга таба - идарәче оешмалар).

12. Индивидуаль торак йортлар территорияләрен тоту һәм жыештыру мондый йортларның милекчеләре (яллаучылар) тарафыннан гамәлгә ашырыла.

13. Яшелләндерү һәм төзекләндерү элементларын тоту һәм карау түбәндәгеләрне гамәлгә ашыра:

1) бирелгән жир кишәрлеге чикләрендә - жир кишәрлегенең милекчеләре яисә башка хокук ияләре;

2) гомуми файдаланудагы яшелләндерелгән территорияләр чикләрендә - тәмин итүчене (подрядчыны, башкаручыны) билгеләү нәтижәләре буенча әлегә эшләрен башкаруга муниципаль контракт төзөгән вәкаләтле орган яисә оешма;

3) чикләнгән файдаланудагы яшелләндерелгән территорияләр (предприятиеләр, оешмалар, учреждениеләр) һәм махсус билгеләнгән урыннар чикләрендә (санитария зоналары, су саклау зоналары, зиратлар, питомниклар) - әлегә объектларның хужалары;

4) йорт яны территорияләре чикләрендә - күпфатирлы йортлардагы торак урыннар милекчеләре яисә идарәче оешмалар;

5) жир өсте коммуникацияләренең, шул исәптән электр челтәрләренең, яктырту челтәрләренең, радиолинияләренең сак зоналарында күрсәтелгән коммуникацияләр хужалары;

6) жир асты коммуникацияләренең сак зоналарында (әгәр урнаштыру рөхсәт ителгән булса) - күрсәтелгән коммуникацияләр хужалары.

14. Урамнардан һәм юллардан грунт һәм жир өсте суларын чыгару өчен билгеләнгән кюветларны, торбаларны, дренаж корылмаларын жыю һәм чистарту, су сиптерү коллекторларын һәм яңгыр суларын агузу коеларын чистарту аларны эксплуатацияләүче оешмалар тарафыннан башкарыла.

15. Жәмәгать бәдрәфләрен урнаштыру һәм тоту тәртибе гамәлдәге законнар, санитария кагыйдәләре һәм нормалары нигезендә билгеләнә.

Санитария һәм туалетларның техник торышы өчен жаваплылыкны аларның милекчеләре, хужалары, арендаторлары яки махсулаштырылган оешмалар китерә, аларга хезмәт күрсәтә.

16. Төзекләндерү эшләрен башкару чоры, объектларның тиешле санитар һәм техник торышын тәмин итүне исәпкә алып, эшләр заказчысы тарафыннан билгеләнә.

17. Жирлек территориясен тоту һәм жыештыру чикләре бирелгән жир кишәрлегенең чикләре (жир кишәрлеге билгеләнгән тәртиптә рәсмиләштерелмәгән булса, биләмәдәге жир кишәрлегенең фактта урнашкан чиге буенча) нигезендә физик һәм юридик затлар тарафыннан билгеләнә.

18. вәкаләтле орган жирлек территориясен, шул исәптән гомуми файдаланудагы территорияләренә, билгеләнгән вәкаләтләр чикләрендә карап тоту һәм жыештыру эшләренең үтәлешен тикшереп тора.

III. Алар урнашкан биналарны, корылмаларны һәм жир кишәрлекләрен тышкы күренешенә, фасадларның һәм коймаларның, юлларның, индивидуаль торак йортларның, яңгыр канализациясе челтәрләренең, күзәтү һәм яңгыр сулары коеларының, су бүлеп чыгару корылмаларының, техник элемент чараларының, тышкы яктырту объектларының, кече архитектура рәвешләренең, стационар булмаган объектларның, төзелеш эшләрен житештерү урыннарының, күмү урыннарының тышкы кыяфәтенә, автотранспорт чараларын озак һәм кыска вакытлы саклау урыннарына карата таләпләр. Жирлек территориясен бәйрәм белән бизәү

Алар урнашкан биналарны, корылмаларны һәм жир кишәрлекләрен тоту буенча гомуми таләпләр

19. Алар урнашкан биналарны, корылмаларны һәм жир кишәрлекләренең эчтәлеген аларның милекчеләре яисә башка хокук ияләре мөстәкыйль рәвештә йә махсуслаштырылган оешмаларны үз ачкалары исәбенән жәлеп итү юлы белән гамәлгә ашыралар.

20. Алар урнашкан биналарны, корылмаларны һәм жир кишәрлекләрен тоту биналарны, корылмаларны һәм алар урнашкан жир кишәрлекләрен төзекләндерүне үз эченә ала:

- биналарның, корылмаларның фасадларын карап тоту;
- жир участогын жыештыру һәм санитар-гигиена белән чистарту;
- гражданныр, оешмалар һәм индивидуаль эшқуарлар эшчәнлегә нәтижәсендә барлыкка килә торган житештерү һәм куллану калдыкларын жыю һәм алып китү;
- жир кишәрлегендә урнашкан яшелләндерү һәм төзекләндерү элементларын карап тоту һәм карау.

21. Биналарның, корылмаларның фасадлары төзелеш өлешендәгә, декоратив бизәлештәгә һәм инженерлык элементларының күренеп тора торган зарарланулары булырга тиеш түгел һәм тиешле эстетик халәттә ярдәм ителергә тиеш.

Биналар, корылмаларның фасадларын карап тоту

22. Биналарның фасадларын, корылмаларны тоту түбәндәгеләрне үз эченә ала:

- фасадларның, шул исәптән керү ишекләренең һәм козырекларның, балкон һәм көймә коймаларының, карнизларның, аерым баскычларның коймаларының, төшү һәм баскыч киртәләренең, витриналарның, декоратив детальләренең һәм башка конструктив элементларның конструктив элементларын, һәм аларның төсен үз вакытында ремонтлауны һәм торгызуны һәм торгызуны;

- сулыкларның, су торбаларының һәм сливларның төзек хәлдә булуын һәм аларда булуын тәмин итү;

- жөйләрне, ярыкларны ябыштыру,

- керү урыннарын, тәрәзә төпләрен һәм подвалларга керү юлларын торгызу, ремонтлау һәм вакытында чистарту;

- фасад өслекләрен, шул исәптән фасад элементларын, аларның торышына һәм эксплуатацияләү шартларына бәйлә рәвештә, вакытында чистарту һәм юдырту;

- тәрәзә һәм витриналарны, вывескаларны һәм күрсәткечләрне вакытында юу;

- язулардан, рәсемнәрдән, белдерүләрдән, плакатлардан һәм башка мәгълүмати-басма продукциядән, шулай ук китерелгән граффитилардан чистарту.

23. Тиешле вазыйфалары йөкләнгән биналарның, корылмаларның, корылган-янкормалы биналарның һәм башка затларның милекчеләренә, хокук ияләренә түбәндәгеләр киңәш ителә:

- кирәк булганда фасадларны чистартырга һәм юарга,

- кирәк булганда, кагыйдә буларак, тәрәзәләренә, балкон ишекләрен һәм көймәләренә, керү ишекләрен химик чаралар белән чистартырга һәм юарга;

- фасадның факттагы торышын исәпкә алып, агымдагы ремонт үткәргә, шул исәптән фасадның төсен;

фасадның аерым элементларын (цокольләренә, канатлы, баскычларны, приямкаларны, керү ишекләрен, капканы, цоколь тәрәзәләрен, балконнарны һәм көймәләренә, су агызу торбаларын, тәрәзә төбәндәгә отливларны, сызыкча ачышларны һәм башка конструктив элементларны) ремонтларга;

- чыгыш ясаучы конструкцияләр жиңерелү ихтималы булган очракта, сак-кисәтү чараларын (коймалар, челтәрләр урнаштыру, элементның жиңерелә торган өлешен демонтаж һ.б.) башкарырга;

- тышкы мәгълүматны (вывеска) урнаштыру чарасын, әгәр мондый вывеска эксплуатацияләnmәсә (арендатор (субарендатор) һәм башка очраklar чыккан очракта, демонтажларга.

24. Фасадларны эксплуатацияләгәндә түбәндәгеләр рөхсәт ителми:

- бина һәм корылмаларның фасадлары стеналары өслегенең зарарлануы (пычрануы) - подтеклар, ефәк буяулар, ярыклар булу, штукатурка өзелү, кирпич кладка зыян килү, тимер-бетон конструкцияләрнең саклык катламын өзү һ.б.

- панельара бәрелешләрнең герметизациясен бозу;

- штукатуркаларның, тышчаларның, фасадларның, биналарның яисә корылмаларның цоколь өлешенең бизәкле катламының зарарлануы (шартлавы, пычрануы), шул исәптән тәрәзә, керү приямкалары конструкциясенең төзексезлеге;

- балконнар, лоджий, эркерлар, тамбурлар, карнизлар, козыреклар һ.б. биналарның фасадларының чыгыш ясаучы элементларының зарарлануы (пычрануы);

- балконнар, көймә, парпет коймалары жиңмерелү (булмау, пычрану);

- вәкаләтле орган белән килештерелгән паспорттан башка бинаның фасадында һәм (яисә) түбәсендә, тышкы мәгълүматны урнаштыру чаралары корылмаларында урнаштыру һәм эксплуатацияләү, гамәлгә кую такталарыннан, режимлы табличкалардан тыш;

- биналарның, корылмаларның фасадларда, тәрәзәләрдә (шул исәптән тәрәзә уемының эчке ягында) афишаларны, белдерүләрне, плакатларны һәм башка мәгълүмати-басма продукцияне алга таба куллану максатларында ябыштыру һәм ябыштыру;

- биналарның фасадына, корылмаларның миләкчеләре ризалыгын алмыйча, граффити кергү.

25. Була:

- керү юлларында мәгълүмати стендлар урнаштыру;

- проект карары нигезендә биналар түбәсендә эфир телевидениесен коллектив кабул итү системаларының антенналарын һәм кабельләрен урнаштыру.

Күрсәткечләр

26. Биналарның, корылмаларның фасадлары күрсәткечләр, билгеләр белән жиһазланган булырга тиеш.

27. Тарихи территорияләр чикләрендәгә биналарда, корылмаларда урнашкан йортларның исемнәре һәм номерлары күрсәткечләрендә, шулай ук фасадлар белән урамга һәм юлларга чыгып, авыл мохите эстетикасына таләпләр югары булган биналарда мәгълүмат Татарстан Республикасының ике дәүләт телендә урнаштырыла. Күрсәткечләр һәм номер билгеләре чисталыкта һәм төзек хәлдә булырга тиеш. Күрсәткечләрнең һәм номер билгеләренең чисталыгы һәм төзеклеге өчен биналарны карап тоту өчен җаваплы затлар җаваплы.

Керү төркемнәре (төеннәр)

28. Биналарның, корылмаларның керү төркемнәрен яктырту җайланмасы, лапас (козырек), өслекләре үзара бәйләү элементлары (баскычлар һ.б.), инвалидларны һәм халыкның аз мобильле төркемнәрен (пандуслар, култыкшалар һ.б.) белән жиһазларга кирәк.

Пандус горизонталь канаулардан башка кытыршы текстуралы материалдан башкарылырга тиеш. Талаучы конструкцияләр булмаганда, пандуслар кимендә 75 мм биеклектәгә бораулар каралган. бордюр пандусының авы 1:12 кабул ителә.

Пандус яки аның озынлыгы 9 м дан артык борылганда һәр 9 м саен 1,5 х 1,5 м зурлыктагы горизонталь майданчыкны күздә тоту тәкъдим ителә. Төшерү тәмамланганнан соң горизонталь майданчыкларда дренаж җайланмаларын проектларга кирәк. Пандусның башында һәм ахырында юлның горизонталь участкаларын әйләнә-тирәдәгә өслекләрдән аерылып торган текстура һәм төс белән башкарырга кирәк.

Баскычның ике ягында да яки пандуста да стенадан 40 мм ераклыктагы түгәрәк яки турыпочмаклы кисемтә 800-920 мм биеклектә тоткалар каралган. Баскычларның киңлеге 2,5 м һәм аннан да киңрәк булганда, бүлүче тоткалар күздә тотыла. Кулъязмаларның озынлыгы һәр яктан 0,3 м дан да ким булмаган баскычның озынлыгы яки озынлыгы зуррак билгеләнә. Кул

эше конструкциясе кулның металл белән орынуын булдырмаска тиеш.

29. Керү төркемнәрен проектлаганда, биналарның, корылмаларның фасадларын яңартканда, үзгәрткәндә түбәндәгеләр рәхсәт ителми:

- гомуми файдалану территориясендә чыга торган фасадлардагы жир өсте тигезлегеннән 1,2 м дан югары булган йортларга, подвалга һәм цоколь катына керү урыннарын урнаштыру;

- жәяүлеләр хәрәкәтенә комачаулаучы терәк элементларын (колонналар, агып төшүчеләр һ.б.) урнаштыру;

- бинаның фасадындагы комплекслы чишелешне исәпкә алып, проект документациясен эшләнмигә ике һәм аннан күбрәк керү (булганнарын исәпкә алып) урнаштыру;

тротуарлар зонасында керү юлы группасы элементларының минималь норматив киньеге булган урам-юл челтәре зонасында жиңел конструкцияләрдән (баскычлар, пандуслар, баскыч, яшелләндерү) янәшәдәге тротуарга 0,5 м дан артыкка урнашкан урнаштыру;

- күпфатирлы йортта урыннар милекчеләренә ризалыгын алмыйча, керү төркемен күпфатирлы йортта урнаштыру;

- торак урын милекчесенә ризалыгын алмыйча, керү төркемен урнаштыру өчен балкон куллану;

- күпфатирлы йортларда урнашкан торак булмаган биналарның керү төркемнәрен, вәкаләтле орган белән килештермигә, үз белдеге белән урнаштыру.

Түбәләр

30. Биналарның, корылмаларның түбәләре, су үткәрү системасы элементлары, төтен чыгару һәм вентиляция системалары төзек хәлдә булырга һәм теләсә нинди һава торышы шартларында йорт һәм жәяүлеләр өчен куркыныч тудырмаска тиеш.

31. Кышын биналарның милекчеләре һәм башка хокук ияләре, шулай ук күпфатирлы йортлар белән идарә иткәндә идарәче оешмалар тарафыннан түбә кардан, наледидан һәм сосудан вакытында чистарту оештырылырга тиеш. Жәяүлеләр зонасына чыга торган якларда кар түбәсен чистарту участкалар киртәсе белән башкарылырга һәм барлык кирәкле чаралар кабул ителергә тиеш, бары тик тәүлекнең якты вакытында гына. Түбәнең калган скатларыннан кар ташлау, шулай ук яссы түбәләр эчке ишегалды территорияләренә чыгарылырга тиеш. Йорттан жәяүлеләр юлына ташланган, жәмәгать транспортының көтү тукталышы, юлларның бер өлеше кар һәм кичекмәстән жыештырылырга тиеш.

32. Кар һәм наледи ташлаганда, суыткычлар салганда, түбәдә ремонт һәм башка эшләр башкарганда агач һәм куакларның, электр белән тәмин итүнең һава линияләренә, яктырту һәм элемтәнең, юл билгеләренә, юл светофорларының, юл киртәләренә һәм жайланмаларының, жәмәгать транспортын көтү павильоннарының, декоратив бизәкләрнең һәм инженерлык элементларының сакланышын тәмин итә торган чаралар күрелергә тиеш. Күрсәтелгән элементлар зарарланган очракта, алар түбәне чистарткан һәм зарарланган очракта торгызылырга тиеш.

33. Биналарның, корылмаларның түбәләре су үткәргечләре булырга тиеш, алар жәяүлеләр һәм жәяүлеләр зоналарына агып төшә торган суның турыдан-туры элэгүенә юл куймый. Желоба, воронка, водостоклар аерылгысыз булырга һәм жыелган су күләменә үткәрүенә исәпләнергә тиеш. Юл кырыйларына жәяүлеләр зоналары булган биналар ягына чыга торган шоферлар жәяүлеләр юлыннан читкә китәргә тиеш.

34. Рәхсәт ителми:

- түбәдә түбә ябу өчен билгеләнгән биналарны, корылмаларны (көрәкләрне, скрепкаларны, ломнарны), төзелеш материалларын, ремонт калдыкларын, файдаланылмый торган механизмнарны һәм башка предметларны төзү;

- су торбалары бүрәнәләренә боз, кар һәм чүп-чар биналары түбәсеннән агып төшү.

Жир кишәрлекләрен карап тоту

35. Жир кишәрлекләренен территорияләрен тоту түбәндәгеләрне үз эченә ала:

- чүп-чардан, яфрактардан, кардан һәм боздан жыештыру (кар);
- юлларның, күперләренен, урамнарның, тротуарларның, юл йөрү юлларының, жәяүлеләр территорияләренен бозлавыкка каршы материаллары белән эшкәртү;
- кар көрәү һәм себерү;
- кар һәм боз чыгару (кар-боз берәмлекләре);
- контейнер майданчыкларын, барлык төр калдыктар өчен контейнерларны, чүп савытларын, эскәмияләрен, кече архитектура формаларын һәм башкаларны чиста һәм техник яктан төзек хәлдә тоту;
- чүп-чар жыю камераларын, контейнерларны (бункерларны) һәм контейнер майданчыкларын жыештыру, юу һәм дезинфекцияләү;
- яңгыр суларын һәм кар суларын агызу;
- каты көнкүреш, эре габаритлы һәм башка калдыктарны жыю һәм алып китү;
- һаваның тузанлануын һәм дымлануын киметү өчен территориядә су сиптерү;
- яшел утыртмаларның сакланышын тәмин итү, аларны карау; территориядә гражданның тормышы һәм сәламәтлеге, физик һәм юридик затлар мөлкәте өчен куркыныч тудыручы корыган агачларны һәм яшел утыртмаларны вакытында кисеп алу, Сосновский ысуллары (химик, механик һәм башкалар) көрәшсәнен юкка чыгару, юкка чыгару буенча чаралар үткәртү, гражданның тормышы һәм сәламәтлеге өчен куркынычсыз чаралар күрү.

Сосновский балтыргананы юкка чыгару чаралары аның бутонизациясенә һәм чәчәк ата башлаганчы, гербицидлар һәм (яисә) арборицидлар белән үсү чыганактарын сиптерү, кипкән үсемлекләрен чаптыру, жыю, тамыр системасын казып чыгару; туфрактар эшкәртү, күпеллек үләннәр чәчү юлы белән үткәрелгә тиеш;

коммуналь билгеләнештәге объектларны, инженерлык коммуникацияләрен (корылмаларын), юлларны, тимер юл юлларын, күперләрен, жәяүлеләр өчен кичүләрен төзегәннән, реконструкцияләгәннән һәм ремонтлаганнан соң төзекләндерүнең бозылган элементларын торгызу, реставрацияләү, археологик һәм башка жир эшләрен башкару;

- гамәлдәге дәүләт стандартлары таләпләренә туры китереп, карау һәм яңгыр сулары агызу коеларының (яңгыр сулары канализациясе), жир асты коммуникацияләре (корылмалары) коеларының эчтәлеге;

- жир кишәрлекләренен коймаларын тоту, шул исәптән жимерелгән (сүтелгән, жимерелгән) биналарның, корылмаларның коймаларын урнаштыру һәм карау тоту, чит затлар территориясенә керү һәм (яисә) калдыктарны рөхсәтсез урыннарда урнаштыру мөмкинлеген юкка чыгара, шулай ук аларны пычрактан, кардан һәм мэгълүмати-басма продукциядән вакытында чистартуны тәмин итү.

Юлларны карау тоту

36. Юллар эчтәлеген тәмин итүченә (подрядчыны, башкаручыны) билгеләү нәтижеләре буенча әлеге төр эшләрен башкаруга муниципаль контрактлар төзегән оешмалар гамәлгә ашыра.

37. Юл территорияләрен тоту түбәндәгеләрне үз эченә ала:

- юлларны, тротуарларны, ясалма юл корылмаларын, квартал эчендәге машина юлларын ремонтлау;
- тротуарлардан (жәяүлеләр зоналары, юллар) һәм юлларның, ясалма юл корылмаларының пычрак, чүп-чар, кар һәм бозны жыештыру;
- юл өслекләрен юу һәм сиптерү;
- газ һәм яшел утыртмаларны карау;
- жәмәгать һәм тимер юл транспортының тышкы яктырту баганаларын һәм контакт челтәрен ремонтлау;
- кече архитектура формаларын ремонтлау һәм буяу;
- ясалма юл корылмалары составына керә торган смолт һәм яңгыр сулары коеларын, уен каналарын һәм ачык лоткаларны төзү, ремонтлау һәм чистарту;

-коймаларны, коймаларны, турникетларны, кече архитектур формаларны ремонтлау, ремонтлау һәм ел саен буяу.

38. Юл капламнарын саклау максатларында түбэндәгеләр рөхсәт ителми:

- йөк ташу;

-рельслар, бүрәнэләр, тимер балчыклар, торбалар, кирпич төяү-бушату эшләрен башкарган һәм аларны төзөгәндә;

-юл өлешендә һәм тротуарларда төзелеш материаллары һәм төзелеш калдыкларын ыргыту һәм (яисә) складлау.

39.Юлларны төзекләндерүнең аерым элементларына таләпләр:

-жәяүлеләр өчен юл куймый торган металл киртәләрнең һәм тротуар баганаларының сезонлы япмасы ел саен, кышкы сезон тәмамланганнан соң, төзекләндерү айлыгы уздырылган чорда барлыкка килә. Каплама алдыннан ремонтланган, пычрактан чистартылган, юылган һәм пычранган булырга тиеш;

- бөтен юл билгесе заказчы тарафыннан билгеләнгән срокларда һәм чиратлылык тәртибендә юл билгеләре ясауга расланган паспортлар (схемалар) нигезендә башкарылырга тиеш;

-юлларның юл билгеләре таләп ителә торган төсне һәм яктылык-техника характеристикаларын, эләктерү коэффициентын, эксплуатацияләүнең бөтен чоры дәвамында майданнарны саклауны тәмин итәргә тиеш;

-конструкцияләр һәм юл билгеләрен беркетү системалары монтажның күренү шартларына һәм мөмкинлекләренә карап сайлана;

-Юл билгеләре төзек хәлдә булырга, вакытында чистартылырга һәм юылырга тиеш.

Вакытлыча билгеләнгән юл билгеләре аларны урнаштыру зарурлыгын китереп чыгарган сәбәпләргә бетергәннән соң бер тәүлек эчендә төшерелә;

- визуаль-коммуникация системасы элементлары: транспорт һәм жәяүлеләр хәрәкәте юнәлешләре күрсәткечләре, жирлекнең планлаштырылган-структур элементлары күрсәткечләре юлларда һәм транспорт чиркәпләрендә аларга таба хәрәкәт юнәлеше күрсәтелү өчен билгеләнә;

Муниципаль берәмлекнең гомуми файдаланудагы территорияләрен карап тоту һәм төзекләндерү

40. Муниципаль берәмлекнең гомуми файдалану территорияләрендә түбэндәгеләр тыела:

1) территорияне металл ватык, төзелеш һәм

авыл хужалыгы продукциясе һәм калдыклар белән өелгән көнкүреш чүп-чары белән, ягулык-майлау материаллары, нефть продуктлары белән пычранырга, калдыкларны чүплекләр корырга;

2) калдыкларны һәм чүп-чарны, махсус билгеләнгән урыннардан һәм калдыклар жыю өчен контейнерлардан тыш, урнаштырырга;

3) стационар булмаган сәүдә объектларын, шулай ук ял итү өлкәсендә хезмәт күрсәтү өлкәсе объектларын (аттракционнар, кабартылган батутлар, велосипедлар, роликлар прокаты һәм халыкның ялын һәм күңел ачуын оештыру өчен кулланыла торган башка шундый объектлар) билгеләнгән тәртипне бозып урнаштырырга;

4) махсус билгеләнгән урыннардан тыш, автотранспорт чараларын юарга һәм чистартырга;

5) юаш, тузанлы йөкләрне, эретмәләргә, яфрактарны, калдыкларны күчерергә юлларның пычрануын булдырмый торган брезент яисә башка материал белән каплау, әлегә максатлар өчен жиһазланмаган машиналарда сыек йөкләр;

6) стационар булмаган объектларны үз белдегә белән урнаштыруны;

7) житештерергә эш без тиешле жир эшләрен уздыруга рөхсәт (ордер);

8) туфрак, чүп-чар, чүп-чар, кар, бозны урыннарда чыгарырга һәм аударырга, юк шушы максатлар өчен билгеләнгән;

- 9) урамнарда, тротуарларда, газоннарда төзелеш материаллары булдырырга, гамәлдәге законнарны бозып, квартал эчендәге юлларны һәм йортларга керү юлларын ябарга;
- 10) тәмәке төпчәкләре, кәгазь, чүп-чарны газларга, тротуарларга, урам территорияләренә ыргытырга, майданнар, ишегаллары, паркларда, скверларда һәм башка жәмәгать урыннарында;
- 11) бакча диваннары, эскәмияләр артында утырырга, пычранырга, бозарга яисә бозарга урналарны, урам яктырту фонарьларын, башка кече архитектура формаларын юкка чыгарырга;
- 12) коелар капкачына, су алу жайланмаларына смета һәм көнкүреш чүп-чарын ыргытырга яңгыр канализациясе рәшәткәләре, лотоклар, кюветлар;
- 13) чүп-чарны, яфракны һәм коры үләнне, тараны, житештерү калдыкларын, каты коммуналь калдыкларны яндырырга, учаклар кабызырга, шул исәптән предприятиеләрнең эчке территорияләрендә һәм шәхси биләмәләрдә яңгынга каршы чаралар күрмичә (ябык савытлар һәм яңгыр сүндерү чаралары) учаклар кабызырга;
- 14) үз белдегәң белән фасады ясарга, барлык типтагы гаражларны урнаштырырга, вакланмалар, базлар, утын сарайлары, будкалар, күгәрченнәр, теплицалар, лапаслар һәм башка корылмалар арендага яисә милеккә караган жир кишәрлекләреннән читтә урнашкан, шулай ук билгеләнмәгән урыннарда тышкы мәгълүмат йөртүчеләр, кече архитектура формалары;
- 15) яшел утыртмаларны бозарга, бозарга һәм юкка чыгарырга, житештерергә агач кәүсәләрендә үз белдәкләре белән бүрәнәләр өеп, агач башларына гамаклар, таганнар, кер киптерү өчен баулар тагарга, аларга кадаклар салырга;
- 16) газларны зарарларга һәм юкка чыгарырга;
- 17) юл өслекләренә юл өлешенә, гамәлдәге законнарны бозып, кар көрәргә;
- 18) урамнарда йорт терлеге, кош-корт караучысыз һәм озатып йөрүче затларның, авыл хужалыгы жирләрендә гамәлдәге законнарны бозып йөрүе, жирлекнең башкарма комитеты билгеләгән йорт терлекләрен һәм кошларын йөртү өчен махсус билгеләнгән урыннардан (көтүлекләрдән) тыш;
- 19) эре габаритлы чүп-чар, көнкүреш техникасы һәм жиһазлары, агачлар шырпылары, контейнерларда ботвлар һәм эре габаритлы чүп-чар чыгаруга шартнамә булмаганда һәм гамәлдәге законнарны бозуда кулланыла торган зур габаритлы төзелеш чүпләрен урнаштырырга;
- 20) комплектлаштырылган (ватылмаган) транспорт чарасын урнаштырырга һәм сакларга, гамәлдәге законнарны бозып;
- 21) юынырга, кер юарга һәм хайваннар коенырга, чишмәләрдә, коеларда, суүткәргеч колонкаларда, елгалар, күлләр һәм ясалма (декоратив) сулыкларда автотранспорт чаралары юарга;
- 22) торак йорт янындагы территориядә, йорт янындагы территориядән читтә тирес чыгару»;
- 23) йорт яны территорияләрендә, урам юлларында, урамнардан читтә һәм бу максатлар өчен билгеләнмәгән башка урыннарда жайланмалар, налив юынгычлары, су басулары, житештерү һәм куллану калдыклары, юынтык һәм пычрак агып чыгу, урамнар урнаштыру. Торак биналарда канализациясе булмаган урыннарда бәдрәф һәм юынгыч чиста чиста булмаган чиста чүп базалары каралган, алар эре предметларның чокырга элгүенә комачаулый торган рәшәткәле стеналар һәм капкачлар белән капланган;
- 24) рельслар, бүрәнәләр, тимер балчыклар, торбалар, кирпич һәм башка авыр предметлар урамнарында сүс ташу, төяү-бушату эшләрен башкарганда ташып төшү, чылбыр барышында машиналарның каты өслекле урамнары буйлап йөрү, квартал жәяүлеләр юлларында, тротуарларда һәм газларда зур йөк транспортының хәрәкәте һәм туктап торуы;
- 25) торак пункт территориясенә автотранспорт көпчәкләре белән грунт һәм пычрак алып чыгу
- 26) торак пунктлар чикләрендә яшелләндерелгән территорияләрдә (газоннарны, чәчәкләкләрне һәм үләнчел үсемлекләр биләгән башка территорияләрне дә кертеп), балалар һәм спорт майданчыкларында, хайваннарны йөртү майданчыкларында, шулай ук йорт яны территориясендә урнашкан хужалык майданчыкларында транспорт чараларын урнаштырырга.

Шәхси торақ йортларны карап тоту һәм территорияне төзекләндерү

41. Законда яисә шартнамәдә башкасы каралмаган булса, индивидуаль торақ йортлар милекчеләре (яисә) яллаучылары (алга таба - торақ йортлар хужалары) түбәндәгеләрне гамәлгә ашыралар:

- торақ йортларның фасадларының, коймаларның (коймаларның) тиешенчә торышы, шулай ук йорт биләмәләре чикләрендә башка корылмаларның торышы, аларны ремонтлауның һәм буяуның үз вакытында башкарылуы;

- торақ йортта урнаштырылган номерлы билгә;

- йорт биләмәсе территориясен тәртиптә тоту һәм тиешле санитар халәттә тотуны тәмин итү;

- йорт биләмәләре чикләрендә яшел утыртмаларны тәртиптә тоту, куакларны һәм агачларны санитар кисеп аудару, газүткәргечләрнең, кабельле һәм һава линияләренең һәм башка инженерлык чөлтәрләренең сак зонасында агачлар утыртмаска;

- арканнарны һәм су агызыр өчен торбаларны чистартып, язгы чорда кар суларын агызып чыгаруны тәмин итәргә;

- үзәкләштерелгән канализация булмаганда бирелгән жир кишәрлеге чикләрендә санитар нормалар нигезендә жиһаз жирле канализация, юынгыч чокыр, бәдрәф, аларны даими рәвештә чистарту һәм дезинфекцияләүне житештерергә;

- махсус мәйданчыкларда урнаштырылган контейнерларга каты һәм эре габаритлы калдыкларны кушу;

- каты көнкүреш һәм эре габаритлы калдыкларны билгеләнгән тәртип нигезендә үз вакытында жыю һәм чыгару.

42. Шәхси торақ төзелеше территориясендә түбәндәгеләр рөхсәт ителми:

«чүп үләннәрен чүпләргә», яфрактарны, территорияләрдә һәм йорт биләмәләрендә калдыкларның һәм чүп-чарның теләсә нинди төрләрен яндырырга;

- территорияне теләсә нинди калдыклар белән чүпләргә;

- йорт биләмәсе чикләрендә койма урнаштыру;

- йорт биләмәләре һәм алар янәшәсендәге территорияләрдә яфрактарны, калдыкларның һәм чүп-чарның теләсә нинди төрләрен яндырырга;

- күмер, тара, утын, эре габаритлы калдыклар, төзелеш материаллары төзүне, йорт биләмәләре территориясен төзүне;

- йорт корылмалары төзәргә, йорт биләмәләре территориясе өчен чүп-чар чокырлары корырга;

- әлеге территорияне үтеп керүне тоткарлый торган яисә махсус транспорт һәм урып-жыю техникасын үтеп керүне тоткарлый торган киртәләргә урамда урнаштырырга;

- территорияне төзекләндерү элементларын жиңгергә һәм бозарга, сулыкларны кисәргә;

- йорт биләмәсе территориясен тутырган (төзек булмаган) транспорт чарасын сакларга;

- янәшәдәге территорияне теләсә нинди калдыклар белән чүпләргә;

- сыек шакмактарны аерганнан соң, кулдагы юынтык суларны көйләүне, житештерү һәм куллану калдыкларын юл өлешендә алып чыгуны билгеләргә.

Хосусый торақ йорт яисә хужалык корылмалары төзүнең жир кишәрлеге хужасы тарафыннан гамәлгә ашырылган очракта, йорт биләмәсенә якин территориядә, шул исәптән урамда да, төзелеш материалларын вакытлыча саклау рөхсәт ителә ала, бу очракта, Яңасала авыл жирлеге башкарма комитетының язма рөхсәте бер айга булганда. Төзелеш материаллары кешеләр гомеренә һәм сәламәтлегенә зыян салуны булдырмый торган ысул белән урнаштырылырга, шулай ук ишелү, егылу яки башка йогынты ясау нәтижәсендә өченче затлар мөлкәтенә зыян китерү ысулы белән урнаштырылырга тиеш. Шулай ук вакытта автотранспортка бару тәмин ителергә тиеш.

Яңгыр канализациясе чөлтәрләрен, күзәтү һәм яңгыр коеларын, су чыгару корылмаларын карап тоту

43. Смотр һәм яңгыр суларын агызу коелары, жир асты коммуникацияләре коелары, люклар (рәшәткәләр) ябык хәлдә булырга һәм транспорт һәм жәяүлеләрнең имин хәрәкәтен тәмин итә торган төзек хәлдә булырга тиеш.

44. Кабул итү кабул итү бүлмәләренең, тупик, смотр һәм башка коеларның һәм камераларның эчтәлегә, чистартылуы һәм төзек техник халәтendә тоту гамәлдәге дүүләт стандартлары таләпләре нигезендә аларның хужаларын тәмин итә.

45. Жирлектә магистраль һәм квартал эчендәге яңгыр канализациясен тоту һәм эксплуатацияләү махсулаштырылган оешмалар белән шушы максатларга жирлек бюджетында каралган акчалар чикләрендә төзелгән шартнамәләр нигезендә гамәлгә ашырыла.

Ведомстводагы яңгыр канализациясе чөлтәрләрен тоту һәм эксплуатацияләү тиешле оешмалар акчалары исәбеннән башкарыла.

Хужасыз инженерлык коммуникацияләре һәм күзәтү коелары юлларны карап тотучы махсулаштырылган оешмалар тарафыннан тиешле куркынычсыз хәлдә ярдәм күрсәтелергә тиеш.

46. Ливия канализациясе коллекторларын саклау максатларында коллектор күчәреннән һәр якка саклау зонасы - 2 м билгеләнә.

47. Ливия канализациясе коллекторлары саклау зонасы чикләрендә тиешле документларны рәсмиләштермичә һәм эксплуатацияләүче оешма белән язмача килештерелмичә, гамәлдәге законнарда билгеләнгән очрақларда түбәндәгеләр рөхсәт ителми:

жир эшләрен башкарырга;

-яңгыр сулары канализациясе чөлтәрләрен жимерергә, су кабул итү люкларын ватарга яисә жимерергә;

- сәүдә, хужалык һәм көнкүреш корылмалары төзергә, урнаштырырга;

-сәнәгать калдыкларын, көнкүреш калдыкларын, чүп-чарны һәм башка материалларны ыргытырга.

48. Суүткәргеч, канализация, яңгыр жайланмаларының, системаларның, чөлтәрләренең һәм корылмаларның төзексезлегә, шулай ук газ, тротуарларга, урамнарда һәм ишегалды территорияләренә су агызу, агып төшү яисә агып төшү аркасында урамнарны, биналарны, корылмаларны су агызуга, су агымына яисә агызып чыгуга рөхсәт ителми.

49. Жирлек территориясендә йота торган коеларны һәм парга пешерү майданчыкларын төзү рөхсәт ителми.

50. Яңгырлы коеларның рәшәткәләре даими рәвештә чистартылган хәлдә булырга тиеш. Өлгергәнлекне чикли торган рәшәткәләр һәм коеларны чүпләү, тью рөхсәт ителми. Коелау канализациясенә күзәтү һәм яңгыр сулары коеларын профилактик тикшерү һәм аларны чистарту елына кимендә ике тапкыр башкарыла. Смотр һәм яңгыр сулары коеларын чистартканнан соң, барлык пычранулар кичекмәстән чыгарылырга тиеш.

51. Смотр коелары люкларын бергәләштерү юл өлеше, тротуарлар, жәяүлеләр һәм велосипед юллары, яшел зоналар өслекле бер дәрәжәгә башкарылырга тиеш.

Юл өлеше, тротуарлар, жәяүлеләр һәм велосипед юллары, яшел зоналар, 2 см дан да артыкка булмаган яшел зоналар, су сиптерү коелары люкларын катнаштыру дәрәжәсе 3 см дан артмаска да мөмкин.

52. Түбәләре яисә рәшәткәләре жимерелгән яисә булмаган коммуналь коелар файдаланыла торган чөлтәр оешмасы тарафыннан кичекмәстән чикләнергә, тиешле кисәтү билгеләре белән билгеләнергә һәм билгеләнгән вакытта алыштырылырга тиеш.

53. Инженерлык чөлтәрләрендә планлы эшләр башкарганда канализация суларын агызу якындагы коеларда канализация чөлтәре, су үткәргеч су һәм жылылык чөлтәрләреннән су канализацияләнә (ул булса). Юлга су ташлау тыела.

Чигенү нәтижәләрен бетерү зыян күргән инженерлык чөлтәрләре хужалары акчалары исәбеннән дә башкарыла.

54. Ливия канализациясе чөлтәрләренең төзек техник торышы өчен жаваплылык (шул исәптән люкларны, рәшәткәләрне үз вакытында ябу) эксплуатацияләүче оешмаларга йөкләнә.

Техник элемент чараларын карап тоту

55. Биналарны инженер-техник тээмин итү өчен билгелэнгән кабельле элемент линияләр, телевидение, радио, Интернет һәм башка шундый челтәрләрне урнаштыру жир асты юлы белән (траншеяларда, каналларда, тоннельләрдә) гамәлгә ашырыла.

56. Файдаланучы оешмаларның техник шартларын алу шарты белән биналарга башка ысул белән (һава, жир өсте) тышкы коммуникацияләрне үткөрү аларны жир астында урнаштыру мөмкин булмаган очракта гына рөхсәт ителә.

57. Асылмалы элемент линияләр һәм һава-кабельле кичүләрне беркетү сыйфатында куллану рөхсәт ителми:

-автомобиль юлларын төзекләндерү элементлары: светофорларны, юл билгеләр урнаштыру өчен билгелэнгән юл киртәләре, элементлар һәм конструкцияләр;

-фасадларның элементлары, түбәләр, бина диварлары һәм корылмалары (төтен, вентиляция, телевидение һәм радионы күмәк кабул итү системалары антенналары, фронтоннар, козыреклар, ишекләр, тәрәзәләр).

58. Рөхсәт ителми:

-бер бинадан икенчесенә һава юлы белән элемент кабельләрен салганда юлларны кисеп үтү;

-кабель запасларын бүлүче муфт шкафыннан тыш урнаштырырга;

59. Милекчеләр (хужалар) техник элемент чараларын (кабельләр, кабельләрне беркетү элементлары, бүлү һәм мөфт шкафлары һәм башкалар), шулай ук алар ярдәмдә тиешле хәлдә тоташтырыла торган техник жайланмаларны (надрывларга һәм/яки изоляция тышчасының булмавына, покраскасы булмауга, коррозия һәм/яисә механик зарарланулар булуга, үткәргечләр һәм/үткәргечләр үткөрүгә һәм аларны яктырту һәм электр тапшыру линияләренә кысрыклауга кертмичә) тотарга тиеш.

Тышкы яктырту объектларын (чараларын) карап тоту

60. Тышкы яктырту элементларына яктырткычлар, кронштейннар, терәкләр, чыбыклар, кабельләр, туклану чыганаclarы (шул исәптән жыю, туклыклы пунктлар, идарә эржәләре) керә.

61. Урамнар, юллар, жәяүлеләр өчен тротуарлар, торак кварталлар, ишегаллары, предприятиеләр, учреждениеләр, оешмалар территорияләре, шулай ук жәмәгать һәм торак биналарның аншлаглары һәм номерлы билгеләре, юл билгеләре һәм күрсәткечләр, жирлек мәгълүматы элементлары һәм витриналар тәүлекнең караңгы вакытында яктыртылырга тиеш.

62. Милек формасына карамастан, биналар һәм корылмалар милекчеләре проектлар нигезендә биналарның һәм корылмаларның архитектура-сәнгать яктырткычлары булуын һәм эшләвен тээмин итәргә тиеш.

63. Төп майданнарда, магистральләрдә һәм урамнарда, транспорт тоннельләрендә эшләмәүче яктырткычлар саны 3 %тан артмаска тиеш, башка жирлек территорияләрендә (район билгеләнешендәге урамнар, ишегалды территорияләре) - 5 %, жир асты жәяүлеләре кичүләрендә - 10 % көндөзгә һәм кичке режимнарда (яндырылган 10 яктырткычта кертелмәгән бер генә яктырткыч рөхсәт ителә).

64. терекөмеш булган газ разрядлы лампалар сафтан чыкканнар махсус шушы максатлар өчен билгелэнгән биналарда сакланырга һәм утильләштерү өчен махсуслаштырылган предприятиеләргә чыгарылырга тиеш.

Әлеге төр лампаларны жирлек чүплекләренә, чүп эшкәртү заводларына чыгару рөхсәт ителми.

65. Тышкы яктырту жайланмаларының металл терәкләре, кронштейннары һәм башка элементлары чисталыкта, креналары, коррозия чыганаclarы булмауска һәм кирәк саен милекчеләр (хужалар, кулланучылар) белән буялырга һәм төзек хәлдә калырга тиеш.

66. Тышкы яктыртуның бердәм системасына тоташтырылган юл, урам һәм йорт яны яктырткычын тоту һәм ремонтлау тээмин итүченә (подрядчыны, башкаручыны) билгеләү

нәтижеләре буенча әлеге төр эшләрне башкаруга муниципаль контракт төзегән вәкаләтле орган яисә оешма гамәлгә ашыра.

Торак йортларны гамәлгә кертү жайланмаларына тоташтырылган йорт яны яктырткычын тоту һәм ремонтлау идарәче оешмалар тарафыннан гамәлгә ашырыла.

67. Жәмәгать (тимер юл) транспортының тышкы яктырту терәкләре, контактлы челтәр терәкләре, яклау, бүлү киртәләре, юл корылмалары һәм юллар жиһазлары элементлары буялган булырга, язмалардан һәм теләсә нинди мәгълүмати-басма продукциядән чистартылырга, төзек һәм чиста булырга тиеш.

68. Тышкы яктырту терәкләрен, жәмәгать (тимер юл) транспортының контакт челтәре терәкләрен алмаштырганда күрсәтелгән конструкцияләр демонтажланылырга һәм өч тәүлек эчендә челтәрләр хужалары тарафыннан чыгарылырга тиеш.

Тышкы яктыртуның сынган терәкләрен чыгару юллардагы терәк хужасы тарафыннан кичекмәстән, калган территорияләрдә - шундый кирәк (демонтаж) табылганнан соң бер тәүлек эчендә башкарыла.

69. Жәмәгать (тимер юл) транспорты челтәренәң яктырту һәм терәкләрендә урнаштырылган барлык элементларның һәм объектларның төзек һәм куркынычсыз торышы һәм канәгатьләнәрлек тышкы кыяфәте өчен әлеге таянычларның милекчесе (хужасы) жаваплы була.

70. Чыбыклар өзәлгән, терәк, изолятор зарарланган очракта, тышкы яктырту жайланмаларын эксплуатацияләү рөхсәт ителми.

Электр үткәргечләре өзәлү яки терәкләрнең зарарлануы белән бәйлә тышкы яктырту жайланмалары эшендә тәртип бозуларны, ачыкланганнан соң ук кичекмәстән юкка чыгарырга кирәк.

71. чыбыкларны һәм кабельләрне челтәргә һәм тышкы яктырту жайланмаларына рөхсәтсез тоташтыру һәм тоташтыру рөхсәт ителми.

72. Тышкы яктырту объектлары яисә тышкы яктырту чаралары белән жиһазландырылган объектлар милекчеләре (хужалары), шулай ук тышкы яктырту объектларына (чараларына) хезмәт күрсәтүче оешмалар:

-урамнарны, юлларны, терәкләрнең һәм яктырту жайланмаларының сыйфатын тиешенчә яктыртуны, бозылганда яисә зарарланганда үз вакытында ремонт ясарга;

-билгеләнгән тәртип нигезендә яктыртуны кабызуны һәм сүндерүне күзәтергә;

- тышкы яктыртуны һәм бизәүне урнаштыру, тоту, урнаштыру һәм эксплуатацияләү кагыйдәләрен үтәргә;

-тышкы яктырту фонарьларын вакытында алыштырырга.

Кече архитектура формаларын карап тоту

73. Кече архитектура формаларына монументаль-декоратив бизәлеш элементлары, мобиль һәм вертикаль яшелләндерү өчен жайланмалар, су жайланмалары, муниципаль жиһазлар, жирлек территориясендә коммуналь-көнкүреш һәм техник жиһазлар керә.

74. Кече архитектура рәвешләрен карап тоту бирелгән жир кишәрлекләре чикләрендә, гомуми файдаланудагы территорияләрдә жир кишәрлекләренә хокук ияләре тарафыннан гамәлгә ашырыла - вәкаләтле орган тарафыннан тәэмин итүчене (подрядчыны, башкаручыны) билгеләү нәтижеләре буенча әлеге эшләр төрләрен үткәргүгә муниципаль контракт төзегән оешма белән контракт (киләшү) нигезендә тәэмин ителә.

75. Кече архитектура формалары хужалары түбәндәгеләргә бурычлы:

-чиста һәм төзек хәлдә кече архитектура формаларын тоту;

- язгы чорда кече архитектура формаларын планлы рәвештә карап чыгарга, аларны иске буяулардан, күгәрәктән, юудан, буяудан чистартырга, шулай ук сынган элементларны алыштырырга;

-кышкы чорда кече архитектур формаларны, шулай ук аларга кар һәм боздан якын килүләренә чистартырга;

-шома кырлы өслек белән комлыклар корырга, комлыкларда елга кимендә бер тапкыр ком кисәкләрен алыштырырга;

-балалар, спорт, хужалык майданчыклары һәм ял итү майданчыклары жиһазларының конструктив элементларының ныклыгы, ышанычлылыгы һәм иминлеге таләпләренә туры килүен күзәтергә;

-фонтаннар эшләү чорында су өслеген көндәлек чүп-чардан чистартырга.

76. Рәхсәт ителми:

-балалар уен майданчыкларында өлкәннәрнең ял итүен, спорт майданчыкларында эчке киём кештерүен һ.б. билгеләү буенча кече архитектура формаларын куллануырга;

- кече архитектура формаларында теләсә нинди мәгълүмати-басма продукцияне элү һәм ябыштыру;

- кече архитектура формаларын һәм аларның конструктив элементларын сындырырга һәм жимерергә;

фонтаннарда коенуырга.

Стационар булмаган объектларны карап тоту

77. Стационар булмаган объектларны урнаштыру мондый объектларны муниципаль хокукый актта билгеләнгән тәртиптә урнаштыру схемасы нигезендә гамәлгә ашырыла.

78. Жир кишәрлеген арендау шартнамәсе срогы тәмамлангач, стационар булмаган объект арендатор тарафыннан демонтажланергә, ә жир кишәрлеге азат ителергә һәм башлангыч халәتكә китерелергә тиеш.

79. Стационар булмаган объектларның милекчеләре булган юридик һәм физик затлар түбәндәгеләрне үтәргә тиеш:

- аларны ремонтларга һәм буярга. Ремонт проект документациясендә билгеләнгән тышкы кыяфәтне һәм төс чишелешен саклап калуны исәпкә алып башкарылырга тиеш;

- стационар булмаган объектлар янындагы урналарны урнаштырырга, кирәк булган саен чүп-чардан чүп савытларын буярга һәм чистартырга.

80. Рәхсәт ителми:

- төзелешнең стационар булмаган объектларына, козырекларга, лапасларга һәм проектларда каралмаган башка конструкцияләрне төзергә;

- стационар булмаган объектларга якин сәүдә-суыткыч жиһазлары куярга;

- стационар булмаган объектларда һәм аларның түбәләрендә тараны, товарларны, детальләрне, көнкүреш һәм житештерү характерындагы башка предметларны берләштерергә, шулай ук стационар булмаган объектларны склад максатларына яраклаштырырга;

- стационар булмаган объектлар арасында жиһазлар, калдыклар белән янгынга каршы өзеклекләрне тәмин итү.

Төзелеш эшләрен башкару урыннарын карап тоту

81. Төзелеш майданчыкларын тоту, ремонт, төзелеш һәм башка төр эшләр тәмамланганнан соң төзекләндерүне торгызу йорт салучыга йөкләнә.

Эш алып барылмаган төзелеш объектлары төзелеш челтәрләре белән ябылырга тиеш

82. Башланганчы, шулай ук төзелеш, ремонт һәм башка төр эшләрне житештерү чорында:

- башкарма комитетның хокукый актлары таләпләре нигезендә төзелеш майданы территориясенә бөтен периметры буенча типовой киртә урнаштырырга;

-төзелеш майданчыгы киртәсенә гомуми тотрыклылыгын, ныклыгын, ышанычлылыгын, эксплуатация куркынычсызлыгын тәмин итәргә;

-төзелеш майданчыгы коймаларының техник торышын, аның чисталыгын, пычрактан, кардан, наледидан, мәгълүмати-басма продукциядән һәм граффитидан вакытында чистартырга;

- төзелеш майданы территориясенә кергәндә төзелеш объектының гамәлдәге төзелеш нормалары һәм кагыйдәләре таләпләренә җавап бирә торган мәгълүмат тактасын

урнаштырырга һәм аны тиешле хәлдә тотарга;

- төзелеш майданчыгы периметры буйлап тышкы яктыртуны тәмин итәргә;

- урамнарның (машина юлларының) алгы өлешенә пычрак һәм чүп-чар чыгарылмый торган юлларны, транспорт чараларының тәгәрмәчләрен чистарту яки юу пунктларын төзү майданчыгына илтүче төзекләндерелгән подъездлар, йорт эчендәге юлларны һәм транспорт чаралары үтү пунктларын жиһазландырырга;

- төзелеш майданчыгы территориясендә каты көнкүреш, эре габаритлы һәм төзелеш калдыкларын жыю өчен контейнерлар һәм (яисә) бункерлар булдыруны тәмин итәргә;

- төзелеш майданы территориясеннән билгеләнгән тәртиптә каты көнкүреш, эре габаритлы һәм төзелеш калдыкларын чыгаруны оештыруны тәмин итәргә;

- төзелеш майданчыгы территориясеннән жыештырылган һәм калдыклар булмаган карны билгеләнгән тәртиптә килештерелгән махсус билгеләнгән урыннарда чыгаруны тәмин итәргә;

- эшләрне башкарганда гамәлдәге жир асты инженерлык коммуникацияләрен, тышкы яктырту челтәрләрен, яшел утыртмаларны һәм кече архитектура формаларын саклауны тәмин итәргә.

83. Төзелеш материаллары, жиһазлар, автотранспорт һәм күчмә механизмнар, ярдәмче бүлмәләр, эшче һәм хезмәткәрләренә вакытлыча тоту өчен көнкүреш вагоннары, төзелеш калдыкларының транспорт партияләрен вакытлыча саклау һәм туплау урыннары төзелешне оештыру проекты нигезендә төзелеш майданчыклары чикләрендә урнаштырыла.

84. Рөхсәт ителми:

- гражданның шәхси һәм ижтимагый иминлеген тәмин итүгә бәйлә коткару, авария-торгызу һәм башка кичектергесез эшләрдән тыш, тынлыкны бозуга китерүче төзелеш, ремонт, төяү-бушату һәм башка эшләрнең торак зонасы янында 23.00 сәгатьтән 7.00 сәгатькә кадәр оештыру һәм үткәргү;

- Башкарма комитетның рөхсәтеннән (күрсәтмәсеннән) башка юлларның һәм тротуарларның юл өлеше тарая яисә ябыла;

- чүп яндырырга һәм төзелеш производствосы калдыкларын утильләштерергә.

Жирләү урыннарын карап тоту

85. Этник, санитар һәм экологик таләпләр нигезендә жирләү урыннарын тоту федераль законнар һәм муниципаль хокукый актта билгеләнгән жирләү урыннарын тоту кагыйдәләре нигезендә гамәлгә ашырыла.

86. Күмү урыннарын санитар карап тотуны тәмин итүченә (подрядчыны, башкаручыны) билгеләү нәтижеләре буенча әлегә эш төрен үткәргүгә муниципаль контракт төзегән махсулаштырылган оешма гамәлгә ашыра.

87. Күмү урыны эчтәлегенә таләпләр:

- зиратларда жәмәгать бәдрәфләре чиста һәм төзек хәлдә булырга тиеш. Ижтимагый бәдрәфләр территорияләрендә урыннар чистартылырга тиеш;

- зират территориясендә чүп-чар һәм чүп савытлары чистартылырга тиеш. Калдыклар тупланган саен 3 көнгә бер тапкырдан да ким булмаган күләмдә чыгарылырга тиеш;

- ауган һәм авария хәлендә агач утыртмалары булу рөхсәт ителми. Авария агач утыртмалары ачыкланганнан соң бер тәүлек эчендә жиңгерелергә тиеш;

- шәхесләре ачыкланмаган үлгән кешеләрнең каберләре яки каберләре пычрактан һәм чүп-чардан чистартылырга, калкулык һәм кабер ташы белән жиһазланырга тиеш.

88. Кышкы чорда жирләү урыннарын тоту үзенчәлекләре:

- зиратларның үзәк юллары, керү юллары, тротуарлар киңәйтелергә һәм кардан чистартылырга тиеш. Боз катламнары булмаса, тигез кар накаты булу рөхсәт ителә;

- үзәк юллар, керү юллары, тротуарлар бозлавыкка каршы материаллар белән эшкәртелергә тиеш. Юлларның һәм тротуарларның юл өлешен эшкәртү кар явудан соң ук башланырга тиеш;

- беренче чиратта, кар чыгаруны, боз кыялауны һәм үзәк һәм керү юлларыннан кар-боз

берәмлекләрен алып ташлауны башкарырга кирәк;

-жәяүлеләр зоналарында янғын сүндерү урыннарында бозга каршы материаллар куллану, юллардан чистартылган кар һәм бозны каберләргә, газоннарға, куакларға салу рөхсәт ителми.

89. Жәйге чорда жирләү урыннарын тоту үзенчәлекләре:

-үзәк юллар, килү юллары, тротуарлар, каберләр арасындагы юллар һәм гомуми файдаланудагы башка территорияләр төрле пычранулардан чистартылырга тиеш;

-яшел утыртмаларны санитар кисеп алу, чүп үләннәрен кисү буенча чаралар ел саен үткәрелергә тиеш.

90. Жирләү урынын, кабер өстенә кую корылмасын (төреләр, һәйкәлләр, плиталар, склеплар һ.б.) карап тоту, чәчәкләр һәм декоратив куаклар утырту, колумбаридә куышны карау ир белән хатын, туганнары, вафат булучының законлы вәкиле яисә санитария таләпләрен мәжбүри үтәгән башка зат тарафыннан башкарыла.

Автотранспорт чараларын озак һәм кыска сроклы саклау урыннарын карап тоту

91. Автотранспорт чараларын (алга таба - стоянка) озак һәм кыска сроклы саклау стоянкаларын тоту гамәлдәге төзелеш нормалары һәм кагыйдәләре, шулай ук әлеге Кагыйдәләр нигезендә стоянка урнаштыру өчен бирелгән жир кишәрлегенә (алга таба - хужа) хокук иясе тарафыннан гамәлгә ашырыла.

92. Хужалар түбәндәгеләрне үтәргә тиеш:

- территорияләренң бөтен периметры буйлап механик йогынтыларга һәм тышкы мохит йогынтысына чыдам булырлык киртә куеп тору урынын билгеләргә;

-стоянкаларның техник торышын, аларның чисталыгын тиешенчә күзәтеп барырга, пычрактан, кардан, наледидан, мәгълүмати-басма продукциядән вакытында чистартырга;

-стоянкалар янәшәсендәге территорияләрдә һәм стоянкаларда материаллар урнаштыруга, комплектланган транспортны, төрле конструкцияләренә саклауга юл куймаска;

- гамәлдәге нормалар һәм кагыйдәләр таләпләренә туры килә торган яктылыкны тигез бүлүнә тәмин итә торган тышкы яктырткыч куеп торучы территорияләренә тышкы яктырту белән жиһазларга;

-машина кую урыннары территорияләрендә ягулык-майлау материаллары агып торган автомобильләр юуны һәм машина кую урыннарын булдырмаска;

-санитария һәм янғынга каршы кагыйдәләренә үтәгән стоянкалар территориясен карап тоту.

-калдыкларны даими рәвештә санитар эшкәртү һәм чистарту, калдыклар жыю өчен контейнерлар (урналар) урнаштырырга, каты көнкүреш калдыкларын, карны даими чыгаруны тәмин итәргә;

-инвалидларга стоянкалар территориясенә тоткарлыксыз керүне тәмин итәргә. Инвалидлар махсус автотранспорт чараларын кую өчен урыннардан бушлай файдаланалар

Жирлек территориясен бәйрәмчә бизәү

93. Жирлек территориясен бәйрәм итү дәүләт һәм башка бәйрәмнәр, истәлекле вакыйгаларга бәйле чаралар уздыру чорында башкарыла.

Бәйрәм бизәлешенә дәүләт һәм муниципаль флаглар, лозунглар, гирлянд, панно вывескасы, декоратив элементлар һәм композицияләр, стендлар, трибуналар, эстрада урнаштыру, шулай ук бәйрәм иллюминациясе жайланмасы керә.

Бәйрәм бизәлеше элементларын эзерләгәндә һәм урнаштырганда юл хәрәкәтен жайга салуның техник чараларын төшереп калдырырга, аларны начарайтырга рөхсәт ителми.

IV. Жирлек территорияләрен жыештыру тәртибе, шул исәптән төзекләндерү эшләре һәм аларны вакытында үтәү буенча эшләр исемлеген дә кертеп, жирлек территориясен

жыештыруга һәм карап тотуга гомуми таләпләр

94. Жирлек территориясен жыештыру һәм карап тоту түбәндәгеләр гамәлгә ашырыла:

- 1) жәйге чорда - 15 апрельдән 14 октябрыгә кадәр;
- 2) кышкы чорда - 15 октябрдән 14 апрельгә кадәр.

Күрсәтелгән сроклар, һава шартларына карап, башкарма комитет тарафыннан төзәтелә ала.

95. Жирлек территориясен жыю түбәндәгеләрне үткәрү юлы белән башкарыла:

- 1) жирлек территориясен тоту, жыештыру буенча системалы эшләр;
- 2) Башкарма комитетның хокукый актлары нигезендә берәмлек массакуләм чаралар (шимбә өмәләре).

96. Жәйге чорда жирлек территориясен жыештыру юу, су сибү, себерү һәм жирлек территориясен карап тоту буенча башка эшләр башкару юлы белән жирлек территориясенен пычрануын һәм тузанлануын киметү максатында башкарыла һәм түбәндәгеләрне үз эченә ала:

ясалма өслекле территорияләрне себерү, урам-юл челтәре объектларында һәм яңгыр канализациясе белән жиһазландырылган башка территорияләрдә тузаннан һәм пычрактан юу. Ясалма өслекле юл өслекләрен, мәйданнарын, тротуарларын һәм башка территорияләрне юу бөтен киңлеккә башкарыла;

- яңгыр сулары канализациясе рәшәткәләрен чистарту;

-барлык территориядән чүп-чар жыю;

- ел саен, 1 июньгә кадәр, кече архитектура формаларын, бакча һәм урам жиһазларын, урналарны, спорт һәм балалар мәйданчыкларын, коймаларны, бордюрларны буяу;

-гомуми файдаланудагы территорияләрдә, чикләнгән территорияләрдән һәм махсус билгеләнештәге яшелләндерелгән территорияләрдән тыш, үләннең вакыт-вакыт юкка чыгуы (үләннең 15 см дан артык биеклегендә) һәм тәүлек эчендә чабылган үләнне жыештыру;

- яфрак коелу чорында - тәүлегенә бер тапкыр коелган яфракны жыю һәм алып чыгу;

-бордюр янында юудан соң чүп-чардан лотоклар жыештыру.

97. Кышкы чорда гомуми файдаланудагы территорияне жыештыру түбәндәгеләрне үз эченә ала:

-юл өсләрен һәм тротуарларны кардан, кар һәм чүп-чардан чистарту;

-тайгак яисә бозлавык барлыкка килгәндә - жәяүлеләр өчен ком зоналары, баскычлар посыпкасы, юл өслекләрен бозлавыкка каршы материал белән эшкәртү;

-язгы чорда - кар эрү һәм кар суларын агызып чыгаруны оештыру.

98. Жирлек территориясендә башкарыла торган урып-жыю эшләре технологиясе һәм режимнары, һава шартларына бәйсез рәвештә, транспорт чараларының һәм жәяүлеләрнең тоткарлыксыз хәрәкәтен тәмин итәргә тиеш.

99. Жәяүлеләр өчен тротуарларны, жир өсте кичүләрен, кышкы чорда баскычларны жыештыру үзенчәлекләре:

- интенсив кар яву чорында жәяүле тротуарлар, баскычлар бозлавыкка каршы материаллар белән эшкәртеләргә һәм чистартылырга тиеш;

-бозлавыкка каршы материаллар барлыкка килгәндә, беренче чиратта баскычлар, аннары тротуарлар эшкәртелә.

Бозга каршы материаллар белән эшкәртү вакыты тайгак табылганнан соң дүрт сәгатәтән артмаска тиеш;

-Калдыклар һәм химик реагентлар белән пычранмаган көпшәк карны газонга яисә шушы максатлар өчен алдан билгеләнгән урыннарда, яшел утыртмаларны саклау һәм кар суларын агызып китүне тәмин итү шарты белән, жыю рөхсәт ителә.

100. Жирлек территориясендә түбәндәгеләр рөхсәт ителми:

- урамнарда, мәйданнарда, яшел утыртмалы участокларда, скверларда, паркларда, газоннарда, пляжларда һәм гомуми файдаланудагы башка территорияләрдә сортларга аерырга;

- гамәлдәге законнар нигезендә бирелгән гомуми файдалану территорияләрендә мемориаль намогия корылмаларын (истәлекле корылмаларны, коймаларны) урнаштыру;

- бу максатларда каралмаган урыннарда, шул исәптән жәмәгать транспорты муниципаль

маршрутларының соңгы пунктларында, юуны, салонны чистартуны һәм транспорт чараларына техник хезмәт күрсәтүне башкарырга;

- биналарны һәм корылмаларны төзекләндерү элементларын, һәйкәлләрне, мемориаль такталарны, агачларны, куакларны, кече архитектура формаларын һәм гомуми файдалану территорияләрендә төзекләндерүнең башка элементларын ватарга һәм жиһазларга, шулай ук аларны үзбелдекле үзгәртеп корырга, үзгәртеп корырга һәм үзгәртеп корырга;

- язмалар, рәсемнәр төшерергә, мәгълүмати-басма продукцияне ябыштырырга һәм ябыштырырга, жәмәгать транспортын, стеналарын, баганаларын, коймаларын һәм бу максатларда каралмаган башка объектларны көтү тукталышларында граффити ясарга;

- бирелгән жир кишәрлекләренең чикләреннән һәм (яисә) коймаларыннан читтә күчмә мөлкәтне кушарга һәм сакларга;

- тротуарларда, газларда, юлларда тару, сәнәгать товарлары һәм башка сәүдә предметлары урнаштырырга һәм урнаштырырга;

- билгеләнмәгән урыннарда кар өеп кую;

- тимер-бетон блоklar, баганалар, коймалар, шлагбаумнар, корылмалар һәм башка жайланмалар урнаштыру юлы белән, юлларны һәм тротуарларны үз белдеге белән ябарга.

101. Санкцияләnmәгән урыннарда калдыклар урнаштырган затлар үз исәбенә элге территорияне жыештырырга һәм чистартырга, ә кирәк булганда - жир кишәрлеген рекультивацияләргә тиеш.

Әгәр дә 20 тәүлек дәвамьнда рөхсәтсез урында калдыкларны урнаштырган зат билгеләнмәгән булса, калдыкларны алып ташлау һәм рөхсәтсез чүпләкләр территорияләрен рекультивацияләү элге территорияне жыештыру өчен жаваплы оешмалар (яисә, элге төр хезмәт күрсәтүләре шартнамәдә каралган булса, калдыкларны чыгаруны гамәлгә ашыручы махсуслаштырылган оешма) тарафыннан башкарыла.

102. Билгеләнгән тәртиптә бирелмәгән һәм муниципаль милектәге жир кишәрлекләрендә (территорияләрдә) стихияле барлыкка килә торган чүпләкләрне бетерү вәкаләтле орган тарафыннан тәмин ителә.

Жирле әһәмияттәге автомобиль юлларын жыештыру

103. Жирле әһәмияттәге автомобиль юлларын (алга таба - юллар) жыю автомобиль юлларын, тротуарларны, машина кую урыннарын (парковка кесәләрен), жәмәгать транспортын, пычрактан, чүп-чардан, кардан һәм боздан ясалма юл корылмаларын даими чистарту чаралары комплексын үз эченә ала.

104. Язгы-жәйге чорда юлларны юдыру, су сибү, тузан тузанын бетерү, себерү һ.б.

Көзге-кышкы чорда юлларны жыештыру чүп-чар, кар һәм боз жыюны һәм чыгаруны, пычракны, юлларны ком-тоз катнашмасы белән ташуны, тротуарларны коры ком белән жибәрүне күздә тоту.

105. Юл буенда урнашкан урналарны чистарту көненә кимендә бер тапкыр, тукталыш мәйданчыкларында көненә ике тапкыр башкарыла.

106. Жәмәгать транспортының көтү павильоннары тузанланмаган, буялган һәм юылган, рөхсәт ителмәгән мәгълүмати-басма продукциядән, граффитидан чистартылган булырга тиеш. Кышкы чорда кардан чистартылырга тиеш.

107. Аерым элементлар буенча юлларны жәйге жыештыруга таләпләр:

үтеп барышлы төрле пычранулардан тулысынча чистартылырга һәм бөтен кинлеккә юылырга тиеш. Жайлаштыру сызыклары белән билгеләнгән көзге, резерв полосалар комнан һәм вак чүп-чардан даими чистартылырга тиеш;

-ике метрлы лотка зоналарында грунт-комлы нанослар һәм пычранулар булырга тиеш түгел. Махсуслаштырылган машиналарның эш циклары арасында барлыкка килергә мөмкин комлы кисәкчәләр һәм төрле вак чүп-чар белән пычранулар рөхсәт ителә;

-юл кырыйлары эре габаритлы калдыклардан һәм башка чүп-чардан чистартылырга тиеш;

108. Юлларны кышкы жыештыруга таләпләр:

- юлларны кышкы чорда жыю түбәндәгеләрне үз эченә ала:

кардан һәм юл йөрү өлөшөн чистарту, жәмәгать транспортын көтү тукталышлары, себерү, карны өөмгө күчөрү һәм кар чыгару;

109. Рөхсәт ителми:

- квартал эчендәге машина юлларыннан, ишегалды территорияләреннән, предприятиеләр, оешмалар территорияләреннән, төзелеш майданчыкларыннан, сәүдә объектларыннан, 8.00 сәгатътән соң, шулай ук машина юлларын жыештыручы зат белән шартнамә булмаганда жәяүлеләр юлына яисә тротуарларга кар, юлларның һәм машина юлларының юл йөрү өлөшөн күчерергә яисә күчерергә;

- тротуарларда бозга каршы реагент буларак техник тоз һәм сыек хлор кальций кулланырга, жәмәгать транспортын көтү тукталышлары, паркларда, скверларда, ишегалларында һәм башка жәяүлеләр зоналарында һәм яшел утыртмалары булган территорияләрдә;

- билгеләнгән тәртиптә килештерелмәгән урыннарда кар чыгарырга һәм ташырга;

- кар өөмнәрен формалаштыру;

- юллар һәм урамнар киселешендә бер дәрәжәдә һәм күренеп торучу өчпочмагы зонасында тимер юл аша чыгу урыннары янында;

- жәмәгать транспортын көтү тукталышыннан 20 метрга якынарак;

- транспорт киртәләре яисә югары бордюр белән жиһазландырылган юллар участокларында;

тротуарларда;

якындагы территорияләргә керү;

- юлга автотранспортның грунттын һәм пычрагын алып чыгу;

- грунт, чүп-чар, төзелеш материаллары, жиңел тару, агачларны, юлларны пычратмыйча, брезент яки башка материал белән капламыйча, шулай ук төзелеш катнашмалары һәм эремәләре (шул исәптән цемент-комлы эремә, известьле, бетон катнашмалар) күчерергә, аларны юлга, тротуарга, юл кырыена яки юлга якын булган газ полосасына түшәү мөмкинлеген юкка чыгаручы чаралар күрмичә генә.

Урып-жыю, санитария хезмәте күрсәтү һәм кешеләр күпләп ял итү урыннарын төзекләндерү

110. Кешеләрнең ялы һәм массакүләм булу урыннарына түбәндәгеләр керә:

- майданнар, парклар, скверлар, бульварлар, яр буйлары, жирлек урманнарында оештырылган ял урыннары, пляжлар;

- актив ял итү һәм мавыктыргыч чаралар урыннары - стадионнар, уен комплекслары, ачык сәхнә майданчыклары һ.б.;

- сәүдә объектлары (вакляп сату базарлары, сәүдә комплекслары, стационар булмаган вак-төяк чөлтәр объектлары комплекслары), жәмәгать туклануы, социаль-мәдәни билгеләнеш, көнкүреш хезмәт күрсәтү объектлары территорияләре;

- административ һәм ижтимагый биналар, учреждениеләр янәшәсендәге территорияләр.

111. Гомуми файдаланудагы майданнарны, паркларны, скверларны, бульварларны, яр буен һәм башка территорияләргә жыю:

- кышкы чорда паркларда, бакчаларда, скверларда, бульварларда, яр буйларында һәм башка ял итү зоналарында юлларны жыештырганда, химик реагентлары булмаган карны шул максатлар өчен алдан билгеләнгән урыннарда вакытлыча салып кую рөхсәт ителә, яшеллек утыртмаларын саклау һәм кар суларын агызып китүне тәэмин итү шарты белән.

112. Вакляп сату базарларын жыю һәм санитар карап тоту:

- вакляп сату базарлары территорияләре (алга таба - базар) төзекләндерелергә, бәдрәфләр, хужалык һәм контейнер майданчыклары, контейнерлар һәм урналар белән жиһазландырылырга, янгыр суларын һәм тал суларын агызу өчен каты өслекләре һәм уклоннары булырга, шулай ук суүткәргеч һәм канализациясе булырга тиеш;

- базар территориясен төп жыештыру аны япканнан соң башкарыла. Көндөз чүп-чар жыючыларның каты көнкүреш калдыклары белән тутырылган чүп-чар жыештыру һәм чистарту

эшләрә башкарыла;

- жәйге чорда базар территориясендә атна саен мәжбүри рәвештә дымлы жыештыру башкарыла;

- базар территориясе 40 кв. м майдандагы бер урна исәбенән урналар белән жиһазландырылачак, өстәвенә алар арасындагы ераклык 10 м дан артмаска тиеш;

113. Базар территориясендә һәм аның янәшәсендә урнашкан оешмаларның, сәүдә һәм көнкүреш хезмәте күрсәтү предприятиеләренә, киоскларның, сәүдә палаталарының һәм павильоннарның эшчәнлегә каты көнкүреш калдыкларын чыгару һәм урнаштыру буенча хезмәтләр күрсәтүгә шартнамә төземичә рөхсәт ителми.

114. Сәүдә һәм (яисә) жәмәгать туклануы объектларын жыештыру һәм санитар карап тоту:

- сәүдә объектлары һәм (яисә) жәмәгать туклануы объектлары территорияләрен тулысынча жыештыру тәүлегенә кимендә ике тапкыр (иртән һәм кич) башкарыла. Көндөз чүп-чар жыючыларны һәм чүп-чар жыючыларны чүп-чар калдыклары белән тутырылган чүп-чар жыю эшләрә башкарыла;

- сәүдә һәм (яисә) жәмәгать туклануы объектларына керү юлында кимендә ике урна билгеләнә;

- калдыкларны чыгару тәмин ителә.

115. Башка сәүдә майданчыкларын, стационар булмаган вак-төяк челтәр объектлары комплексларын, социаль-мәдәни билгеләнештәге территорияләргә жыештыру аларның елның жылы вакытында мәжбүри алдан поливка белән ябылуыннан соң башкарыла. Агымдагы урып-жыю көн дәвамында башкарыла. Көн саен каты көнкүреш калдыкларын чыгару тәмин ителә.

116. Кешеләрнең ял итү һәм массакуләм булу урыннарын төзекләндерү:

- ял итү һәм кешеләр күпләп жыела торган урыннар территориясендә төзекләндерү элементларының мәжбүри исемлегенә каты өслек төрләрә (плитә куәте яки асфальт рәвешендә), өслекләргә бәйләү элементлары, яшелләндерү, эскәмияләр, чүп-чар өчен кечкенә контейнерлар, урам техник жиһазлары, яктырту жиһазлары, архитектура-декоратив яктырту жайланмалары, жирлек мәгълүматы йөртүчеләрә, яшелләндерү участокларын яклау элементлары (металл киртәләр, өслекләргә махсус төрләрә һ.б.) керә;

- кешеләрнең ял итү һәм массакуләм булу урыннарының барлык территорияләрендә, пляжлардан кала, каты өслекләргә яисә чәчелгән үләннәр яисә яшел үсентеләр булган үсемлек җирләргә тиеш;

- ял итү һәм кешеләр күпләп жыела торган территорияләрдә яшелләндерү участкаларын чәчәк түтәлләрә, газлар, ялгыз, төркөмлә, рядовой бистәләр, вертикаль, күпкатлы, мобиль яшелләндерү формалары рәвешендә проектларга кирәк;

- ял итү һәм кешеләр күпләп була торган урыннар жиһазландырылган һәм эшли торган бәдрәф кабиналары белән комплексланырга, бәдрәф куюга һәм эчтәлегенә карата таләпләр үтәләрә тиеш;

- пычранган саен, кешеләр ял итә яисә күпләп була торган урыннарда фонтаннар, буалар, елга ярлары чистартылырга тиеш;

- массакуләм чаралар уздырганда аларны оештыручылар чараны үткәрү урынын жыештырырга һәм бозылган төзекләндерү эшләрен торгызырга тиеш. Чараны уздыру урынын жыештыру һәм бозылган төзекләндерү тәртибен билгеләнгән тәртиптә чараны уздыруга тиешле рөхсәт алу стадиясендә билгеләнә.

117. Кешеләрнең ял итү һәм массакуләм булу урыннары территорияләрендә рөхсәт ителми:

- бу урынга билгеләнмәгән урыннарда тара һәм сәүдә жиһазлары сакларга, аларны урнаштырырга;

- территорияне житештерү һәм куллану калдыклары белән пычратырга;

- автотранспорт чараларын юарга һәм ремонтларга, эшкәртелгән ягулык-майлау сыеклыкларын салырга;

- автостоянчалар, гаражлар, аттракционнар урнаштырырга, билгеләнгән тәртипне бозып реклама конструкцияләргә урнаштырырга;

- газларны, табигый һәм ясалма яшеллэндерү объектларын зарарларга;
- кече архитектура формаларына зыян салырга һәм аларны билгеләнгән урыннардан күчерергә;
- тротуарларга, газларга һәм жирлек юлларына сыек продуктлар калдыкларын, сатуратор жайланмаларыннан, квас һәм сыра цистерналарыннан су салырга;
- автотранспорт чараларының түләүле стоянкаларын законсыз оештырырга;
- үз белдеге белән стационар булмаган объектларны урнаштырырга;
- тротуарларның асфальт-бетон өслеген, янәшәдәге яшел зоналарның бөтенлеген һәм территорияләргә төзекләндерүнең башка элементларын бозарга;
- территориядә сәүдә-суыткыч жайланмасы жибәрергә;
- халыктан каты көнкүреш калдыкларын жыю өчен билгеләнгән контейнерларга (бункерларга) калдыкларны урнаштыру өчен шартнамә булмаса, каты көнкүреш калдыкларын идарәче оешмалар белән жыю өчен каты көнкүреш калдыклары (бункерлар) урнаштыру;
- тимер-бетон блоklar, баганалар, киртәләр, шлагбаумнар, корылмалар һәм башка жайланмалар урнаштыру юлы белән тротуарларны үз белдеге белән каплау;
- товар сәүдә объектларыннан читтә чыгарырга;
- учак ягарга, шул исәптән ачык уттан файдалануны, мангаллар һәм ризыкны ачык ут ярдәмендә жылылык белән эшкәртү өчен башка жайланмалар куллануны күздә тоткан чаралар үткәргә.

Күпфатирлы йортның йорт яны территориясен жыештыру, карап тоту һәм төзекләндерү

118. Йорт яны территориясен жыештыру:

- жыештыру түбәндәге тәртиптә башкарылырга тиеш: тротуарларны, жәяүлеләр өчен юлларны (бозлавык һәм тайгак очрагында - ком сибү), э аннары - ишегалды территорияләрен;
- кар яву вакытында житештерелә торган кар чистартудан тыш, урып-жыю 8.00 сәгатькә кадәр башкарыла.

Көндөзгә вакытта машиналар тизлеге 4 км/сәг. булганда жыюны механикалаштырырга мөмкин.

119. Жәйге жыештыру:

- йорт яны территорияләрен жәйге жыештыру: себерү, юу яисә су сибү - махсус машиналар ярдәмендә - күбесенчә иртә, иртәнге һәм соң, кичке, сәгатьләрдә башкарылырга тиеш;
- тротуарлар юуны бары тик ачык тротуарларда гына башкарырга кирәк, алар турыдан-туры су асты полосасы белән чиктәш, һәм биналардан урамның машина юлына таба юнәлгән жирдә;
- Эссе вакытта тротуарларга су сиптерү кирәк кадәр башкарылырга тиеш, ләкин тәүлегенә ике тапкырдан да ким булмаса тиеш.

120. Кышкы жыештыру:

- түбәләрдә жыела торган кар үз вакытында жиргә ташланырга һәм прилот полосасына күчәргә, э киң тротуарларда - валларга формалашырга тиеш;
- Суарлана торган кар тротуарлардан прилот полосасындагы юл өлешенә, э ишегалларында - төзелеш урыннарына күчәргә тиеш;
- квартал эчендәге юллардан авыштырылган карны борт ташына параллель урнашкан өемнәргә һәм өемнәргә салырга яисә, кагыйдә буларак, ротор кар чистартучылары ярдәме белән юл буена салырга кирәк;
- тротуарларда урамнарның машина юлыннан газлар белән аерылган 6 м дан артык киңлектә, карны тротуар уртасына алга таба юк итү өчен жибәрү рәхсәт ителә;
- кар өемнәренә һәм өемнәргә агызу эшләре кар яву тәмамлангандан соң алты сәгатьтән дә соңга калмыйча тротуарларда, э калган территорияләрдә 12 сәгатьтән дә соңга калмыйча төгәлләнергә тиеш;
- Ишегалларда, квартал эчендәге юлларда, газларда һәм ирекле территорияләрдә,

жәяүлеләрнең ирекле хәрәкәтенә һәм автотранспортның үтүенә комачауламый торган, яшел утыртмаларны һәм кар суларын аерып алуны тәэмин иткәндә, пычранмаган ком-тоз катнашмалары белән пычратылмаган карны складларга рөхсәт ителә;

- тротуарларны кулдан жыештырганда һәм квартал эчендәге юлларда кар тулысынча жыелырга тиеш. Камилләштерелгән япмалар булмаганда, карны хәрәкәт астына жыярга кирәк, аннары аны тыгызлау өчен кар катламын калдырырга кирәк;

- юл капламаларын ком-тоз катнашмасы белән эшкәртүнең шомалыгы барлыкка килгәндә, бүлүчеләр ярдәмендә 0,2-0,3 кг/м нормасы буенча башкарылырга тиеш;

- Боз ясалышын эшкәрткәннән соң йомшартылган катнашмаларны, ачык грунтка, агачларга яисә газоннарга элөгүгә юл куймыйча, күчерергә яисә күчерергә кирәк.

121. Яз житү белән түбәндәгеләр тормышка ашырыла:

- корым суларын нормаль чыгару өчен таләп ителә торган урыннарда су агызып китүне тәэмин итү өчен, канауларны юдырту һәм чистарту;

- кар суының люкларга һәм коеларны су кабул итү коеларына системалы рәвештә куылуы;

- кар эреп беткәннән соң ишегалды территорияләрен кар һәм боздан чистарту.

122. Күпфатирлы йортның йорт яны территориясен тоту:

- күпфатирлы йортның йорт яны территориясен (алга таба - йорт яны территориясе) карап тоту түбәндәгеләрне үз эченә ала:

- даими жыештыру;

- күзәтү һәм су сиптерү коеларын, дренажларны, лотокларны, үрелгән торбаларны ремонтлау һәм чистарту;

- инженер челтәрләренең күзәтү коеларына, янғын сүндерү су белән тәэмин итү чыганаclarына (гидрантларга, сулыкларга һ.б.) каршылыксыз үтеп керүне тәэмин итү;

- каты көнкүреш һәм эре габаритлы калдыкларны жыю һәм алып китү;

- яшелләндерү һәм булган яшел утыртмаларны карау;

- кече архитектура формаларын карап тоту, ағымдагы һәм капитал ремонтлау.

123. Калдыкларның барлык төрләре су үткәрти торган өслекле контейнер майданчыкларында урнаштырыла торган контейнерлар һәм бункерларга каты көнкүреш калдыкларын туплау нормалары нигезендә кирәкле күләмдә жыелырга тиеш.

124. Күпфатирлы йортларда яшәүче гражданныр түбәндәгеләргә бурычлы:

- йорт яны территорияләрендә чисталык һәм тәртип сакларга;

- каты көнкүреш һәм эре габаритлы калдыкларны махсус контейнерларга һәм йорт яны территорияләрендә урнашкан махсус майданчыкларга гына урнаштырырга.

125. Идарәче оешмалар түбәндәгеләрне тәэмин итәргә тиеш:

- каты көнкүреш калдыклары өчен контейнерлар урнаштыру, ә анализланмаган биналарда - моннан тыш, сыек көнкүреш калдыклары өчен жыентыклар урнаштыру;

- расланган график нигезендә каты көнкүреш һәм эре габаритлы калдыклар чыгару;

- контейнерларны (бункерларны) һәм контейнер майданчыкларын, аларга илтүче подъездларны чиста һәм төзек хәлдә тоту;

- подъездларга керү юлларында чүп савытлары, эскәмияләр урнаштыру һәм аларны вакытында чистарту;

- тозлы һәм (яисә) махсус бозлавыкка каршы катнашмалар белән тайгак участкаларны эшкәртү;

- яшел үсентеләрне һәм газларны саклауны һәм аларга квалификацияле карауны;

- тышкы яктырту чараларын төзек хәлдә тоту һәм аларны караңгы төшкәч кертү.

126. Йорт алды территориясендә түбәндәгеләр рөхсәт ителми:

- яфракларны, калдыкларның һәм чүп-чарның теләсә нинди төрләрен яндырырга;

- хужалык майданчыгыннан читтә эчке киём, киём-салым, келәмнәр һәм башка предметлар элү;

- контейнер майданчыкларына керү юлларын ябарга;

- урамнарның һәм юлларның юл өлешендә, тротуарларда, газоннарда һәм яшел зоналарда контейнерлар (бункерлар) билгеләргә;

- билгелэнгән тәртипне бозуда йорт яны территорияләренең коймаларын үз белдеге белән билгеләргә;

- үз белдегә белән ишегалды корылмалары төзөргә;

- йорт янындагы территорияне металл ватык, көнкүреш һәм төзелеш калдыклары һәм материаллар, шлак, зола һәм житештерү һәм куллану калдыклары белән капларга, тараны кушарга һәм сакларга;

- чүплекләргә тотарга, калдыкларны һәм чүп-чарны ташларга;

- автотранспорт чараларының түләүле стоянкасын оештырырга;

- тимер-бетон блоklar, баганалар, киртәләр, шлагбаумнар, объектлар, корылмалар һәм башка жайланмалар урнаштыру юлы белән квартал эчендәге машина юлларын үз белдегә белән ябарга;

- автомашиналар юу, ягулык һәм майлар агызу, тавыш сигналларын, тормоз һәм двигательләргә көйләү;

кеше сәламәтлегенә һәм әйләнә-тирә мохиткә тискәре йогынты ясый торган теләсә нинди эшләр башкарырга;

сүдә һәм жәмәгать туклануының теләсә нинди предприятиеләрен, шул исәптән палаткаларны, киоскларны, ларекларны, мини-базарларны, павильоннарны, жәйге кафеларны, житештерү объектларын, автомобильләргә, көнкүреш техникасын, аяк киёмнәрен, шулай ук кунак бүлмәләреннән тыш, автостоянкаларны урнаштырырга;

- йорт янындагы территориянең эчке юллары буйлап транспортның транзит хәрәкәтен гамәлгә ашырырга;

- учак ягарга, шул исәптән ачык уттан файдалануны, мангаллар һәм ризыкны ачык ут ярдәмендә жылылык белән эшкәртү өчен башка жайланмалар куллануны күздә тоткан чаралар үткәргә.

127. Идарәче оешмалар түбәндәгеләргә тәмин итәргә тиеш:

- яшел утыртмаларның сакланышы;

жәй көннәрендә һәм коры көннәрдә газоннарга, чәчәкләргә, агачларга һәм куакларга су сибү;

- аларда төзелеш материаллары, ком, чүп-чар, кар, кар, боз һ. б. төземичә газларның сакланышы һәм бөтенлегә;

- яңа агач һәм куаклар утырту, юллар челтәре үзгәртү һәм жиһазларны билгелэнгән тәртиптә килештерелгән проектлар буенча гына яңадан планлаштыру, агротехник шартларны үтәп урнаштыру.

128. Йорт яны территориясен төзекләндерү:

- һәр йорт биләмәсенең территориясе, кагыйдә буларак, түбәндәгеләргә ия булырга тиеш:

- йорт кирәк-яракларын киштерү өчен хужалык майданчыгын, киём-салым, келәмнәр һәм йорт кирәк-яраклары чистартуны;

- өлкәннәр өчен ял итү майданчыгы;

балаларның жәйге һәм кышкы ялы өчен кечкенә архитектура формаларын яшелләндерү һәм кирәкле жиһазлау белән балалар өчен уен һәм спорт майданчыклары.

129. Участок территориясенең үлчәмнәре мөмкинлек бирсә, участок чикләрендә этләр йөртү өчен майданчык урнаштырылырга мөмкин.

130. Йортларның подъездлары каршындагы майданчыклар, юл йөрү һәм жәяүлеләр өчен юллар каты өслекле булырга тиеш. Каты өслекләр салганда, яңгыр суларын буш агызу мөмкинлегә каралырга тиеш.

131. Торак йортларга төзелгән жәмәгать корылмалары йортның торак өлешеннән изоляциялэнгән керү юлларына ия булырга тиеш, шул ук вакытта персоналның автотранспортын кую ишегалды территориясеннән читтә булырга тиеш.

132. Торак йортның тәрәзәләре һәм фатирларга керү урыннары урнашкан ишегалды ягыннан жәмәгать билгеләнешендәге биналар өчен материалларны, продукцияне тутыру рөхсәт ителми. Йөкне тәрәзәләре булмаган торак йортлар торбаларыннан, жир асты тоннельләреннән яки ябык дебаркадерлардан, юллар ягыннан башкарырга кирәк.

133. Квартал эчендәге территорияләрдә транспорт чараларын урнаштыру кешеләрнең, шулай ук урып-жыю һәм махсус техниканың тоткарлыксыз хәрәкәтен тәмин итәргә тиеш.

Шәхси торақ төзелеш территорияләрен жыештыру

134. Торақ йортлар хужалары көн саен жир участогын (шул исәптән кардан) жыештыралар.

135. Рөхсәт ителми:

- карны этеп чыгарырга, чүп-чарны ташларга, шлакны ташларга, йорт биләмәсе территориясенә сыек көнкүреш калдыкларын агызырга;
- юлларның һәм юл йөрү юлларының бер өлешенә ишегалды территориясеннән чистартылган кар һәм бозны чыгарырга яисә күчерергә;
- яфрактарны йорт биләмәсе территориясендә калдыкларның һәм чүп-чарның теләсә нинди төрләрән яндырырга;
- үз белдеге белән йорт биләмәсенә якин территориядәге киртәләрне урнаштырырга;
- янәшәсендәге территорияне металл ватык, көнкүреш һәм төзелеш калдыклары, материаллар, шлак һәм зол, житештерү һәм куллану калдыклары белән капларга;
- тимер-бетон блоктар, баганалар, киртәләр, шлагбаумнар, объектлар, корылмалар һәм башка жайланмалар урнаштыру юлы белән юлларны үз белдеге белән ябарга;
- кешеләр сәламәтлегенә һәм әйләнә-тирә мохиткә тискәре йогынты ясый торган теләсә нинди эшләр башкарырга.

V. Территорияне төзекләндерү элементларына таләпләр

136. Территорияне төзекләндерүнең аерылгысыз компонентлары булган территорияне төзекләндерү элементларының булуы гамәлдәге законнар таләпләре нигезендә проект документациясендә эшләнәргә һәм каралырга тиеш.

мәдәни мирас объектларын саклау зоналарында урнашкан территорияне төзекләндерү элементларына проект документациясә мәдәни мирас объектларын саклап калу, алардан файдалану, аларны популярлаштыру һәм дәүләт саклавы өлкәсендәге вәкаләтле органнар белән килештерелә.

Озын яисә даими файдаланудагы территорияне төзекләндерүнең стационар элементлары аларны кулдан күчерү мөмкинлеген булдырмас өчен ныгытылырга тиеш.

137. Төзекләндерү элементларының эчтәлеген, аларны торгызу һәм ремонтлау эшләрән дә кертеп, төзекләндерү элементлары хужалары гамәлгә ашыра.

Яшелләндерү

138. Яшел утыртмалар территорияне төзекләндерүнең мәжбүри элементы булып тора.

Төзекләндерү эшләрән башкарганда гамәлдәге яшел утыртмаларны мөмкин кадәр күбрәк саклап калырга кирәк.

139. Жирлек территориясендә яшелләндерүнең ике төре кулланылырга мөмкин: стационар яшелләндерү - туфракка утыртылган һәм мобиль - үсемлекләргә махсус күчмә савытларга (контейнерлар, вазоннар һ.б.) утырту.

Стационар һәм мобиль яшелләндерүне рельефның табигый һәм ясалма элементларында, түбәләрендә (түбә яшелләндерү), фасадаларында (вертикаль яшелләндерү) архитектура-ландшафт объектлары (газлар, бакчалар, чәчәк түтәлләре, куаклар һәм агачлар булган майданчыктар) төзү өчен файдаланалар.

140. Күпләп яшелләндерү объектларын тоту - яшел утыртмаларны карау һәм яшелләндерелгән территорияләргә төзекләндерү элементларын карап тоту, күләм корылмаларның конструктив элементларын аз гына деформацияләүне һәм зарарлануларын бетерү, шулай ук жәйге һәм кышкы чорда күчмә кече формаларны жыю эшләрә комплексы ул.

141. Яшел утыртмалар хужалары түбэндәгеләргә бурычлы:

- яшел утыртмаларның сакланышын һәм аларны квалификацияле карауны тәмин итәргә;
- жәй коры көннәрдә газоннарға, чәчәкләргә, агачларға һәм куакларға су сибүне тәмин итәргә;
- газларның сакланышын һәм бөтенлеген тәмин итәргә;
- яшелләндерү объектларында сулыклар булганда, аларны чиста тотарга һәм кимендә 10 елга бер мәртәбә чистартырга;

142. Яшел территорияләрдә түбэндәгеләр рәхсәт ителми:

- төзелешләре, аларның эшләвен һәм хезмәт күрсәтүен тәмин итү өчен билгеләнгән төзелешләрдән тыш, урнаштырырга;
- агачларны һәм куакларны рәхсәтсез утырту һәм кисүне, газларны һәм чәчәкләре юкка чыгаруны;

-агачларға һәм башка яшел утыртмаларға гамак, таган, турник, керләре киптерү өчен бау тагарга, агачларға реклама һәм мәгълүмати щитлар һәм табличкалар, реклама һәм башка мәгълүмат урнаштыру өчен билгеләнгән конструкцияләр, объектларга, афишаларга, игълан итү, агитация материаллары, техник конструкцияләр, юл хәрәкәтендә катнашучыларны мәгълүмати тәмин итү чаралары, баганалардан, коймалардан, реклама калканнарыннан, лампалардан, чәнечкеле киртәләрдән аерырга;

-стационар булмаган объектларны, шулай ук юл сервисы объектларын ел вакытына бәйсез рәвештә билгеләргә;

- төзелеш һәм башка материалларны, калдыкларны, чүп-чарны, бозга каршы материалларны һәм башка зарарлы матдәләре, шулай ук ком һәм бозга каршы реагентлар белән пычранган карны, боз шуышын төзәргә;

- яшелчә бакчалары өчен казу эшләрен башкарырга;

- газоннарда һәм йорт хайваннары чәчәкләрендә йөртергә;

- яфрактарны, үләннәре, ботакларны яндырырга, шулай ук аларның катнашмасын лоткага һәм башка суүткәргеч жайланмаларга кертергә;

-катнашманы һәм чүпне газоннарға ташларга;

- учак ягарга, шул исәптән ачык уттан файдалануны күздә тоткан чаралар уздырырга, мангаллар һәм ризыкны ачык ут ярдәмендә жылылык белән эшкәртү өчен башка жайланмалар кулланырга;

- сок чыгару өчен агачлар, сумалалар кисеп алырга, аларга башка механик зарарланулар ясарга;

-яшел территорияләрдә урнашкан скульптураларны, эскәмияләре, коймаларны, урналарны, балалар һәм спорт жиһазларын бозарга;

- Агач тамырларын кәүсәдән 1,5 м ераклыкта ачарга һәм агач муеннарын жир яки төзелеш калдыклары белән күмәргә.

Коймалар

143. Коймалар төзү төзекләндерү өчен өстәмә элемент булып тора.

144. Коймаларның төрләре:

- билгеләү (декоратив, яклау, аларның ярашуы);

- биеклектә (түбәнлектә - 1,0 м га кадәр, уртача - 1,1-1,7 м, биек урыннарда - 1,8-3,0 м);

- материалның төре (металл, тимер-бетон һ.б.);

- күз карашы өчен сизгерлек дәрәжәсе (үтә күренмәле, саңгырау);

- стационар дәрәжәләре (даими, вакытлыча, күчмә) һәм башка киртәләр.

Коймаларны проектлау аларның урнашу урыннарына һәм билгеләнешенә карап, гамәлдәге дөүләт стандартлары, сертификацияләнгән эшләнмәләр каталогларына, индивидуаль проектлау проектларына карап башкарыла.

145. Мәдәни мирас объектлары территорияләрен төзү элге территорияләр өчен

билгелэнгән шәһәр төзелеше регламентлары нигезендә башкарылырга тиеш.

Жир өслекләре

146. Жир өсләрен ябуны жирлек территориясендә имин һәм уңайлы хәрәкәт итү шартлары тәмин итә, шулай ук жирлектә барлыкка килгән төзелешнең архитектур йөзен формалаштыра.

Төзекләндерү максатларында түбәндәге төр өслекләр билгеләнде:

- каты (капиталь) өслекләр - монолит яисә жыелма өслекләр, шул исәптән асфальт-бетоннан, цементобетоннан, табиғый таштан башкарыла;

- йомшак (капиталь булмаган) өслекләр - табиғый халәттәге, тыгызланган яисә беркетелгән коры катнашмалы, тыгызланган яисә сүтелгән материаллардан ясалган йомшак катламнар (шул исәптән ком, вак таш, гранит үсентеләре, керамзит, резин валчык) башкарыла торган өслекләр;

- үлән капламын эзерләү һәм утыртуның махсус технологияләре буенча башкарыла торган өслекләр;

- катнаш өслекләр - өслекләрнең үрелмәләрен тәшкит итүче өслекләр (рәшәткә плитәсе яисә газ рәшәткәсе, яисә йомшак өслек) .

147. Яфрак төрләрен сайлап алуны аларның максатчан билгеләнеше нигезендә башкарырга кирәк:

- каты - мөмкин булган йөкләнеше, характерны һәм хәрәкәт составын, проектлау вакытына гамәлдә булган янгынга каршы таләпләренә исәпкә алып;

- йомшак - территорияләренә аерым төрләрен (шул исәптән балалар, спорт майданчыкларын, этләренә йөртү өчен майданчыкларны, урамда йөрү юлларын) төзекләндерү вакытында аларның үзенчәлеген исәпкә алып;

- иң экологик газлы һәм катнаш кешеләр.

Ябык өслекнең каты төрләрендә коры хәлдәге эләктерү коэффициенты кимендә 0,6, юештә 0,4 булса, кытыршы өслек булырга тиеш.

Жир өслекләрен тоташтыру

148. Жир өслеген үзара бәйләү элементларына гадәттә төрле борт ташлары, пандуслар, баскычлар, баскычлар керә.

Борт ташлары

149. Юл борт ташлары тротуар белән юл өлеше биеклегеннән кимендә 150 мм артыграк булган юл өлеше тоташкан урында урнаштырыла, ул өслекләр ремонтланган очракта да сакланырга тиеш.

Машина транспортын газ белән тоташтыру урыннарында газ белән бөрүне булдырмау өчен, югары борт ташын куллану кирәк.

Жәяүлеләр коммуникацияләрен газ белән бергә бәйләгәндә, газ өсте тигезлегеннән кимендә 0,5 м ераклыктагы кимендә 50 мм дан да артык булган бакча бортын урнаштырырга мөмкин, бу газны саклый һәм чүп-чарның пычракка һәм үсемлек чүп-чарына элэгүен булдырмый, аның хезмәт итү вакытын арттыра.

Жәяүлеләр зоналары территориясендә төрле өслекле өслекнең төрле төрләрен тоташтыру өчен табиғый материаллар (кирпеч, агач, таш, керамик борт һ.б.) кулланырга мөмкин.

Баскычлар, басмалар, пандуслар

150. Жәяүлеләр өчен жәяүлеләр коммуникацияләре авышканда 60 тан артык промилле баскыч төзүне күздә тотарга кирәк.

Сәламәтлек саклау учреждениеләре һәм күпләп йөрүнең башка объектлары урнашкан

уриннардагы төп жэяүлелэр коммуникацияларендэ, инвалидлар йортлары һәм өлкәннәр баскычында һәм баскычларда 50 дән артык промилле авышканда аларны пандус белән озата барырга кирәк.

бордюр пандусының авы 1:12 кабул ителә.

Баскычларның беренче баскычларын төшкәндә һәм күтәрелгәндә, ачык төстөгә капма-каршы төстөгә сызыклар белән аерып күрсәтергә кирәк.

Бер марш чикләрендә тышкы баскычларның барлык баскычлары да баскычларның киңлегә һәм биеклегә буенча бертөрле итеп билгеләнә.

Талаучы пандус булмаганда, конструкцияләр киртэләүче бортикны кимендә 75 мм биеклектә һәм тоткычларда күздә тотарга кирәк.

Пандусның башында һәм ахырында юлның горизонталь участкалары эйләнә-тирәдәгә өслекләрдән текстура һәм төс белән аерылып тора.

Баскычның ике ягында да яки пандуста да колачлау өчен уңайлы һәм стенадан 40 мм ераклыкта булган 800-920 мм түгәрәк яки турыпочмаклы кисенте биеклегендә тоткалар күздә тотыла.

Мәйданчыклар

151. Жирлек территориясендә түбәндәгә мәйданчыклар урнашкан: балаларның уеннары, өлкәннәрнең ялы, спорт белән шөгылләнү, чүп-чар жыючыларны урнаштыру, этләрне йөртү, машина кую урыннары.

Теркәлгән мәдәни мирас ядкарьләренең һәм махсус сакланылучы табигать территорияләренең саклау зоналары чикләрендә мәйданчыклар урнаштыру истәлекләрен саклау, табигатьтән файдалану һәм эйләнә-тирә мохитне саклау вәкаләтле органнары белән килештерергә тәкъдим ителә.

Йорт тирәсендәгә территорияләр, кагыйдә буларак, балалар өчен уен һәм спорт мәйданчыклары белән тәэмин ителергә тиеш. Мәйданчыклар төзек һәм жәрәхәтләнү куркынычсыз инвентарь белән тәэмин ителергә тиеш.

Балалар мәйданчыклары

152. Балалар мәйданчыклары төрле яшь төркемнәре өчен аерым мәйданчыклар рәвешендә яисә яшь мәнфәгатләре буенча зоналаштырылган комплекслы уен мәйданчыклары буларак оештырыла.

Балалар мәйданчыгында территорияне төзекләндерү элементларының мәжбүри исемлегенә түбәндәгеләр керә: өслекнең йомшак төрләре, мәйданчыкның газ белән тоташу элементлары, яшелләндерү, уен жиһазлары, эскәмия һәм урналар, яктырту жиһазлары.

Торак йортлар һәм жәмәгать биналары тәрәзәләреннән мәктәпкәчә яшьтәгә балалар мәйданчыклары чикләренә кадәр ераклык - 10 метрдан, кече һәм урта мәктәп яшендәгә балалар мәйданчыклары - 20 метрдан кимрәк, комплекслы уен мәйданчыклары 40 метрдан да ким булмаска, спорт-уен комплекслары 100 метрдан да ким булмаска тиеш.

Балалар уен мәйданчыклары контейнер мәйданчыкларыннан кимендә 20 метр ераклыкта урнашырга тиеш.

153. Балалар мәйданчыклары түбәндәгеләргә тиеш:

- жәй көннәрендә ком белән тигезсезлекләр салынган өслек планировкасы булу;
- даими рәвештә себерелергә һәм иртәнге вакытта чылатырга;
- буялырга, коймаларны һәм корымаларны буярга, буярга кирәк булган саен елына кимендә бер тапкыр, ә ремонтларга;
- транзит жэяүлеләр хәрәкәтеннән, машина узу юлларыннан, борылыш мәйданчыкларыннан, кунакчыл стоянкалардан, калдыклар өчен контейнерлар урнаштыру өчен мәйданчыклардан, автотранспорт чараларын даими һәм вакытлы саклау участкаларыннан изоляцияләнәргә.

Травматизмны булдырмас өчен, майданчык территориясендә чыгыш ясаучы тамырлар яки түбән ботаклар, жир өслегендә урнашкан иске, киселгән жиһазлар калдыклары (стойкалар, фундаментлар) булу рөхсәт ителми (кагыйдә буларак, турнирларда һәм качельләрдә).

Янындагы территорияләргә реконструкцияләгәндә балалар майданчыклары территориясендә эшләр алып бару һәм төзелеш материалларын складлау рөхсәт ителми.

Яктырту жиһазлары, кагыйдә буларак, майданчык урнашкан территорияне яктырту режимында эшләргә тиеш.

Яктырту жайланмаларын 2,5 метрдан да ким булмаган биеклектә урнаштыру рөхсәт ителми.

Уен жиһазларын урнаштыру норматив куркынычсызлык параметрларын исәпкә алып башкарылырга тиеш.

154. Балалар майданчыкларын карап тоту һәм аларда куркынычсызлыкны тәэмин итү өчен җаваплылык аларны тотучы затларга йөкләнә.

Спорт майданчыклары

155. Спорт майданчыклары халыкның барлык яшь төркемнәре физкультура һәм спорт белән шөгыльләнү өчен билгеләнгән.

Спорт майданчыгында территорияне төзекләндерү элементларының мәжбүри исемлегенә түбәндәгеләр керә: өслекнең йомшак яисә газ төрләре (жәйге чорда), спорт жиһазлары.

Спорт майданчыклары яшелләнделә һәм челтәрле койма белән эйләндереп алына. Яшеллек майданчык периметры буйлап урнаштырыла, вертикаль яшелләнделерү кулланьрга мөмкин. Койманың биеклегә 2,5-3 м, майданчыкларның бер-берсенә терәлгән урыннарында биеклегә 1,2 м.

Спорт жиһазлары спорт, физкультура майданчыкларында йә махсус жиһазландырылган җәяүлеләр коммуникацияләрендә (сәламәтлек сукмакларында) рекреацияләр составында урнаштырыла. Махсус физкультура снарядлары һәм тренажерлар рәвешендәге спорт жиһазлары заводта ясалган, махсус эшкәртелгән өслекле бүрәнәләрдән һәм бүрәнәләрдән ясалган (ярыклар, ярыклар булмау һ.б.) булырга мөмкин.

Урнашканда сертификацияләнгән жиһазлар каталогларына таянып эш итәргә кирәк.

Ял итү майданчыклары

156. Торак төзелеше территориясендә өлкән яшьтәге халыкның ял итү һәм өстәл уеннары өчен билгеләнгән ял майданчыкларын оештыру мөмкин. Торак йортлар тәрәзәләреннән алып тын ял итү майданчыклары чикләренә кадәр ара 10 метрдан да ким булмашка тиеш, шау-шулы өстәл уеннары майданчыклары - 25 метрдан да ким булмашка тиеш.

Ял майданчыгында төзекләндерү элементларының мәжбүри исемлегенә гадәттә каты өслек төрләре, майданчыкның газ белән тоташу элементлары, яшелләнделерү, ял итү өчен эскәмияләр, эскәмияләр һәм өстәлләр, урналар (ким дигәндә һәр эскәмиядә) керә, яктырту жиһазлары керә.

Майданны каплауны плитә куәте рәвешендә проектларга тәкъдим ителә. Ял майданчыкларын һәм балалар майданчыкларын берләштергәндә, балалар уеннары зонасында өслекнең каты төрләрен урнаштырырга киңеш ителми.

Парклар территорияләрендә чирәмдәге ял майданчыклары оештырылырга мөмкин.

Этләрне йөртү өчен майданчыклар

157. Этләрне йөртү майданчыклары билгеләнгән тәртиптә вәкаләтле органнар белән килештерелгән урыннарда урнаштырыла.

Этләрне йөртү өчен майданчык территориясендә төзекләндерү элементлары исемлегенә төрле өслекләр, коймалар, эскәмияләр, урна, эскрементларны утильләштерү өчен контейнер,

яктырту һәм мәгълүмат жиһазлары керә. Периметраль яшелләнדרүне күздә тотарга тәкъдим ителә.

Этләрне йөртү өчен майданчыклар микрорайонның һәм торак районның яшел утыртмалардан азат булган гомуми файдалану территорияләрендә, метрополитен һәм гомумжирлек магистральләренең техник зоналарында, 110 кВт көчәнеше электр тапшыру линияләре астында, беренче һәм икенче поясларны су белән тәмин итү чыганакаларының санитар зонасынан читтә урнаштырылырга тиеш.

Торак билгеләнештәге территорияләрдә урнашкан этләрне йөртү өчен майданнар күләме 400-600 кв.м, башка территорияләрдә - 800 кв.м, барлыкка килгән төзелеш шартларында майданчыкларның кечерәйтелгән күләме, булган территорияль мөмкинлекләрдән чыгып, кабул ителергә мөмкин.

Майданчык чигеннән алып торак һәм жәмәгать биналары тәрәзәләренә кадәр ара кимендә 25 метр, ә балалар учреждениеләре, мәктәпләр, балалар, спорт майданчыклары участкаларына, ял майданчыкларына кадәр кимендә 40 метр булырга тиеш.

Майданны төзү, кагыйдә буларак, биеккә 1,5 м булган жиңел металл челтәрдән башкарыла. Чикләнгән элементлары һәм секцияләре арасындагы ераклык, аның аскы кырые һәм жире хайванга майданчыктан чыгып китәргә рөхсәт итәргә яки имгәнү китерергә тиеш түгел.

Майданчык территориясендә майданчыктан файдалану кагыйдәләре булган мәгълүмати стенд урнаштырылырга тиеш.

158. Йорт хайваннары хужалары үз хайваннарының экскрементларын жыю һәм утильләштерүне мөстәкыйль гамәлгә ашыралар.

Хайваннар хужалары үз хайваннарының башка хайваннарга һәм кешеләргә куркыныч йогынтысын булдырмакка, шулай ук әйләнә-тирәдәгеләр өчен санитария нормалары нигезендә тынлыкны тәмин итәргә, гамәлдәге санитария-гигиена һәм ветеринария кагыйдәләрен үтәргә тиеш.

Автостоянкалар майданчыклары

159. Жирлек территориясендә автостоянкаларының түбәндәге төрләре: автомобильләренә кыска вакытлы һәм озак саклау урнаштырыла.

Автотранспорт чараларын озак һәм кыска вакытлы саклау участогында төзекләндерү элементларының мәжбүри исемлегенә түбәндәгеләр керә: өслекнең каты төрләрен, өслекләрен бәйләү элементларын, коймаларны яисә чүп-чар өчен кечкенә контейнерларны, яктырту җайланмаларын, мәгълүмати жиһазларны (күрсәткечләрен).

Автотранспорт чараларын озак һәм кыска вакытлы саклау участкаларына килү юллары жәяүлеләр юлларының төп юнәлешләре белән кисешмәскә тиеш.

Автотранспорт чараларын озак вакытлы һәм кыска вакытлы саклау участогы аша жәяүлеләр өчен транзит юллар оештыру рөхсәт ителми.

Автотранспорт чараларын озак һәм кыска вакытлы саклау участогы 3 м дан да ким булмаган киңлектәге яшел утыртмалар полосасы белән башка территориядән аерылырга мөмкин.

Кече архитектура формалары

160. Кече архитектура формаларын урнаштыру биналарны һәм корылмаларны төзүнең, реконструкцияләүнең һәм капитал ремонтлауның проект документациясе, шулай ук төзекләндерү яисә эскиз тәкъдимнәре проектларының "Төзекләндерү" бүлегендә гамәлгә ашырыла.

Кече архитектура формаларын проектлаганда һәм сайлаганда сертификацияләнгән эшләнмәләр каталогларыннан файдаланырга тәкъдим ителә. Тарихи төзелеш зоналары, жирлекнең үзәк үзәге, жирлекнең күп функцияле үзәкләре һәм зоналары өчен кече архитектура

формалары индивидуаль проект эшләнмәләре нигезендә проектланьрга тиеш.

161. Кече архитектура формаларына төп таләпләр түбәндәгеләр:

- архитектура һәм ландшафт даирәсе характерының, территорияне төзекләндерү элементларының туры килүе;
- материалларның югары декоратив һәм эксплуатация сыйфатлары, тышкы мохит йогынтысын исәпкә алып, озак вакыт дәвамында аларны саклап калу;
- Ныклығы, ышанычлылығы, конструкциянең иминлеге.

Тышкы реклама һәм мәгълүмат чаралары

162. Тышкы реклама һәм мәгълүмат урнаштыру чаралары.

Тышкы реклама һәм мәгълүмат урнаштыру чаралары техник яктан төзек һәм эстетик яктан каралган булырга тиеш.

Гамәлдәге такталардан һәм режимлы табличкалардан тыш, тышкы мәгълүмат чаралары вәкаләтле орган белән килештерелгән паспорт нигезендә һәм аның белән тулысынча яраштырып урнаштырыла һәм файдаланыла.

Тышкы реклама һәм мәгълүмат урнаштыру чаралары хужалары аларның тиешле торышын күзәтергә, аларны вакытында ремонтларга һәм тышкы реклама һәм мәгълүмат чараларын урнаштыру урыннарын жыештырырга тиеш.

Реклама яки мәгълүмати хәбәрләр урнаштырмыйча тышкы реклама һәм мәгълүмат урнаштыру чараларын урнаштыру һәм эксплуатацияләү, мәгълүмат кырын зарарлау, шулай ук тышкы реклама чараларын һәм полиэтилен пленка һәм башка материаллар белән мәгълүматны ябыштыру, ябыштыру рөхсәт ителми.

Реклама яки мәгълүмат конструкциясе хужасы территорияне төзекләндерү һәм (яисә) фасадның тышкы кыяфәтен монтаждан соң (демонтаждан) өч тәүлек дәвамында торгызырга тиеш.

Тышкы реклама һәм мәгълүмат урнаштыру чаралары, аларда фундамент блогы булганда, фундамент блогы белән бергә демонтацияләнергә тиеш.

Тышкы реклама һәм мәгълүмат чараларын беркеткәндә объектлар корылмаларына һәм корылмаларына зыян китерү, шулай ук аларның бөтенлеген, ныклығын һәм тотрыклылығын киметү рөхсәт ителми.

Тышкы мәгълүматны урнаштыру чаралары түбәндәге төрләргә мөмкин:

- көйләнгән конструкция;
- декоратив панно;
- консол конструкциясе;
- түбә конструкция;
- витрина конструкциясе;
- гамәлгә куючы тактасы;
- режимлы табличка;
- модульле конструкция;
- стела;
- калкан конструкциясе;
- флаглар композициясе;
- махсулаштырылган конструкция.

Тышкы мәгълүматны урнаштыру чараларына гомуми таләпләр:

Тышкы мәгълүматны урнаштыру чараларын проектлау, эзерләү һәм урнаштыру төзелеш нормалары һәм кагыйдәләре, Россия Федерациясе халыкларының мәдәни мирас объектлары (тарих һәм мәдәният ядкарлары) турында Россия Федерациясе законнары таләпләре, аларны саклау һәм алардан файдалану таләпләре нигезендә гамәлгә ашырылырга тиеш;

Тышкы мәгълүмат чараларында мәгълүмат Россия Федерациясе дөүләт теле һәм Татарстан Республикасы дөүләт теле турындагы законнар таләпләре үтәлгән килеш урнаштырылырга тиеш;

Ике яки аннан да күбрәк тел кулланган очракта, текстлар эчтәлек һәм техник бизәлеш буенча тиндәш булырга, грамоталы һәм аңлаешлы итеп башкарылырга тиеш.

Гражданнарны игълан итү өчен шартлар, мәдәни һәм спорт чаралары афишалары

163. Мәдәни һәм спорт чараларының игъланнарын, афишаларын урнаштыру гражданнар күпләп була торган урыннарда һәм жанлы жәяүлеләр зоналарында билгеләнә торган махсус тумбаларда, калканнарда һәм стендларда гына рөхсәт ителә.

Игъланнар өчен дивар аерым торучы объектлар рәвешендә яки биналарда яки корылмаларда асылма калканнар рәвешендә урнаштырылырга мөмкин.

VI. Коммуникацияләренә төзегәндә, ремонтлаганда, реконструкцияләгәндә жир эшләрен уздыруга төп таләпләр

164. Юл өслекләрен грунт белән каплауга яисә ачуга бәйлә эшләр (жир асты коммуникацияләрен салу, реконструкцияләү яисә ремонтлау, свай һәм шпунт тутыру, электр тапшыру линияләре терәкләрен, элемент, яктырту терәкләрен урнаштыру (алмаштыру), яктырту планын төзү, грунт планировкасы һәм башка эшләр) вәкаләтле орган тарафыннан бирелгән язма рөхсәт (жир эшләрен житештерү ордery) булганда гына башкарыла.

165. Жирлек территориясен төзекләндерүгә бәйлә жир, төзелеш һәм ремонт эшләрен оештыру һәм уздыру, жир эшләрен житештерүгә ордер алу һәм алу муниципаль хокукый актларның билгеләнгән таләпләре нигезендә гамәлгә ашырыла.

166. Яшел утыртмаларны сүтү яисә күчереп утырту кирәк булганда, башкарма комитетның күрсәтмәсен билгеләнгән тәртиптә рәсмиләштерергә һәм яшел утыртмаларны сүтеп яисә күчереп утыртуны гамәлгә ашырырга кирәк.

167. Жирлек юлларында хәрәкәтне вакытлыча чикләү яисә туктату, юлның ике ягынан да заказчылар һәм эшләр житештерүчеләр турында кирәкле барлык белешмәләренә, эшләр срокларын, әйләнешнең мөмкин булган маршрутларын мәжбүри урнаштырган вәкаләтле орган тарафыннан бирелә торган рөхсәт нигезендә гамәлгә ашырыла. Күрсәтелгән калканның рәвеше һәм эчтәлегә рөхсәт бирү буенча муниципаль хезмәт күрсәтүнең тиешле административ регламенты белән билгеләнә.

168. Вакыты узган ордерлар буенча коммуникацияләр төзегәндә, ремонтлаганда, реконструкцияләгәндә жир эшләре үз белдегә белән башкарыла.

VII. Уңайлы мохиткә аерым таләпләр

169. Торак мохитен төзекләндерү объектларын, урамнарны һәм юлларны, мәдәни-көнкүреш хезмәтә күрсәтү объектларын проектлаганда өлкән яшьтәгә затлар һәм инвалидлар өчен торак пунктлар тирәлегеннән файдалану мөмкинлеген, әлегә объектларны өлкәннәрнең һәм инвалидларның күчеп йөрүенә ярдәм итә торган элементлар һәм техник чаралар белән жиһазландыруны күздә тоту тәкъдим ителә.

Өлкән яшьтәгә затларны һәм инвалидларны хәрәкәткә китерүче техник чаралар һәм җайланмалар проектлау, төзү, урнаштыру, расланган проект документациясә нигезендә яңа төзелештә заказчы тарафыннан гамәлгә ашырылырга тәкъдим ителә.

VIII. Йорт хайваннарын һәм кошларын асрау

170. Йорт хайваннарын һәм кошларын тоту өченче затларның хокукларын һәм законлы мәнфәгатьләрен бозмаска тиеш. Йорт хайваннары һәм кошлары китергән зыян өчен аларның хужалары Россия Федерациясенә гамәлдәгә законнарында билгеләнгән тәртиптә җаваплы булалар.

171. Йорт хайваннары хужалары үз хайваннарының экскрементларын жыю һәм

утильләштерүне мөстәкыйль гамәлгә ашыралар.

172. Жирлектә яшәүчеләрне (сыерларны, сарыкларны, кәжәләрне, дуңгызларны һәм башкаларны) һәм кошларны матди карап тору шәхси торак йортлар территорияләрендә йорт янындагы кишәрлекләре белән рөхсәт ителә.

173. Барлык продуктив хайваннар (эре мөгезле терлекләр, кәжәләр, сарыклар, дуңгызлар, атлар) гражданның яшәү урыны буенча ветеринария учреждениеләрендә - хайваннар хужаларын биркования һәм ел саен яңадан теркәп барырга тиеш.

174. Йорт хайваннарын чыгару жирле үзидарә органының норматив-хокукий акты белән билгеләнә торган көтүлек урыннарында, хужасын күзәтүдә яисә аның кушуы буенча башка зат күзәтүендә рөхсәт ителә.

175. Йорт хайваннарын чыгару 7.00 сәгатьтән 23.00 сәгатькә кадәр рөхсәт ителә. Башка вакытта чыккан очракта, хужалар урамнарда һәм йортларда тынлыкны тәмин итү өчен чаралар күрергә тиеш.

176. Этне куып чыгару, махсус сумкага (контейнерга) яки аларны йөртүче затның кулына туры килсә, өч айга кадәрге көчәкләрне һәм вак зурлыктагы этләрне урамда йөртү очракларыннан тыш, тезгенне (этне тотып торучы башка жайланманы), муенчак һәм борынчак кулланыны кулланып башкарылырга тиеш. Билгеләнгән этнең муенчагында теркәлгән

"Татарстан Республикасында йорт хайваннарын тотуның аерым мәсьәләләре турында" 2014 елның 07 мартындагы 16-ТРЗ номерлы Татарстан Республикасы Законы белән" Гамәлдәге редакция тәртиптә, аның идентификация номеры күрсәтелергә тиеш. Этне тезгеннән башка урамда йөртү торак пунктлар чикләреннән читтә, шулай ук этләрне урамда йөртү өчен урыннарда рөхсәт ителә.

177. Хужалар йорт хайваннарын һәм ишегалларын, тротуарларны, урамнарны, паркларны, газоннарны, балалар майданчыкларын, скверларны, майданнарны, шулай ук торак йортларның подъездларын пычратмаска тиеш. Этләр, мөчәләр һәм башка вак хайваннар янганда хужа үзә белән йорт хайваннарының табигый парларын тулысынча жыештыруны тәмин итә торган булырга тиеш, алар майданчыкларда чүп контейнерларына чыгарылырга тиеш.

178. Этне тезгеннән урамда гына төшерергә мөмкин. Махсус билгеләнгән майданчыклар булмаганда, жирле үзидарә органының норматив-хокукий акты белән билгеләнә торган буш урыннарны, кәбестәләрне һәм башка урыннарда куып чыгару рөхсәт ителә.

179. Этләр Дрессировкасы бары тик яхшы әйләндереп алынган майданчыкларда гына яисә жирлек территориясендә генә үткәрелергә мөмкин.

180. Йорт хайваннарын тәүлекнең якты вакытында гына юллардан куарга кирәк, шул ук вакытта аларны юлның уң ягына мөмкин кадәр якынарак юнәлтергә кирәк. Йорт хайваннарын, грунт юлларыннан һәм сукмаклардан мөмкин булганда, асфальт өслекле юл буйлап алып бару тыела.

181. Йорт хайваннарын урамда калдырганда, терлек хужалары яшел үсентеләр бозылудан һәм терлекләр тотуга тотылган чыгымнарны каплай.

182. Йорт кәжәләре бары тик йорт яны территориясә эчендәге утарларда гына яисә көтүлеккә хужалар күзәтүендә генә булырга тиеш.

183. Рөхсәт ителми:

- балаларны һәм спорт майданчыкларында, пляжларда, мәгариф һәм медицина оешмалары территорияләрендә терлекләрне көтүне башкарырга;

- йорт хайваннарын пляжларда куып чыгардым һәм гражданны күпләп ял итә торган урыннарда урнашкан су объектларында коендырдым;

- тыелган язу булса, хайваннарны учреждениегә керту;

- торак пунктлар территориясендә хайваннарны һәм кошларны озата бармыйча чыгарырга;

- исерек, наркотик яки токсик исерек хәлдә булган затларны, шулай ук яшь яисә сәламәтлеге аркасында хайваннарның хәрәкәтен контрольдә тоталмаган һәм урамда урамда йөргәндә аларның агрессив тәртибен булдырмый торган затларны куып йөртүне гамәлгә ашырырга;

- 14 яшькә житмәгән кешеләр тарафыннан этләрне куып йөрткән, вак зурлыктагы этләрне йөрткән очраклардан тыш;

- йорт хайваннарын һәм кош-кортларын балконнарда, көймәләрдә, торак йортларның гомуми файдалану урыннарында (арадаш фатирлар, баскыч күзәнәкләре, чорма, подваллар һәм башка ярдәмче биналар коридорларында) даими карап тоту;

- жирлекләр территориясендә йорт хайваннарының махсус чаралар уздыру урыннарыннан тыш урнашуы (күргәзмәләр һәм башкалар).

184. Йорт хайваннары һәм кошлар хужалары түбәндәгеләргә бурычлы:

- терлекләр авыруларын кисәтүне һәм терлекчелек продуктларының ветеринария-санитария ягынан иминлеген тәмин итә торган хужалык һәм ветеринария чараларын гамәлгә ашырырга, әйләнә-тирә мохитне терлекчелек калдыклары белән пычратмаска, шулай ук ел саен яңадан теркәлә торган чорда мәжбүри дөвалау-профилактика чараларын үткәргә;

- хайваннарның кайда урнашуын даими тикшереп торырга;

- Хайваннар авырганда һәм алар егылган очракта, шулай ук гадәти булмаганда, кичекмәстән ветеринария учреждениеләре белгечләренә хәбәр итәргә. Алар килеп житкәнче, авыру билгеләре булган хайваннарны аерырга;

- терлекләрне карау, диагностик тикшеренүләр, саклау өчен прививкалар һәм дөвалау-профилактик эшкәртү өчен ветеринария белгечләренә таләбе буенча бирергә.

185. Үлгән терлекне күмү махсус билгеләнгән урында махсулаштырылган оешма тарафыннан башкарыла.

186. Үз территориясендә каравыл этләре булган оешмалар түбәндәгеләргә бурычлы:

- этләрне гомуми нигезләрдә теркәргә;

- этләрне нык бәйләнгән килеш тоту;

- хайваннарга килүчеләрдән файдалану мөмкинлеген юкка чыгарырга;

- территориягә кергәндә кисәтү язуы булган очракта, этләрне ялгаудан эшнә туктатканнан соң яисә гомуми куллану территориясеннән читтә калдырылган территориядә генә яхшы әйләндереп алынган территориядә генә жибәргә.

187. Жәмәгать урыннарында озата баручы затлардан башка урнашкан күзәтүчесез хайваннар сөреләргә тиеш.

188. Күзәтчелексез хайваннарны аулау мондый хайваннарны ачыклаган махсулаштырылган предприятие яисә жирле үзидарә органнары белән төзелгән шартнамә буенча башка зат тарафыннан башкарылырга мөмкин.

189. Күзәтчесез хайваннарны аулау чараларын гамәлгә ашыру хайваннарга гуманлы мөнәсәбәт принципларына һәм ижтимагый эхлак нормаларын үтәүгә нигезләнә.

190. Рәхсәт ителми:

- хайваннарны фатирлардан һәм хосусый йорт биләмәләре территориясеннән тиешле суд карарыннан башка тартып алырга;

- этләрне кибетләрдә, даруханәләрдә, коммуналь хезмәт күрсәтү предприятиеләрендә бәйдән төшерергә;

- приманкаларны һәм отлауның башка чараларын ветеринария органнары киңәшеннән башка кулланырга.

IX. Кагыйдәләр таләпләренә үтәлешен тикшереп тору

191. Физик һәм юридик затлар, вазыйфай затлар әлеге Кагыйдәләрдә билгеләнгән жирлек территориясен төзекләндерү таләпләрен үтәүне тәмин итәргә тиеш.

192. Әлеге Кагыйдәләрне бозу Административ хокук бозулар турында Татарстан Республикасы кодексы нигезендә жаваплылыкка китерә.

193. Төзекләндерү өлкәсендә законнар һәм муниципаль хокукый актлар таләпләрен үтәмәгән яисә тиешенчә үтәмәгән өчен жаваплылыкка жәлеп итү күрсәтелгән таләпләрен үтәүдән һәм кертелгән хокук бозуларны бетерүдән затны азат итми.

